

ג'טו

מאת 'הושע סובוכ

זוכה פרס ישראל

הקאמרי

התיאטרון של תל-אביב

"גטו" הוא לא מחזה קודר, לא עוד מחזה על השואה. מכעמים בו חיי הרוח והאמונה, שאינם ניתנים להשמדה... סובול השתמשו בתיאטרון ובמוסיקה כסמל לנצחיותה של נפש האדם."

ספר השנה הבריטי של התיאטרון, 1990

גטו

כרילינו (אביב)

שיר אהבה וגעגועים.

נכתב ע"י שמרקה קצ'ריניסקי

שלושה שבועות לאחר שאשתו נרצחה.

תעיתי בגטו מקרן לקרן

נכשי לא תרע מנוחה.

איה אהובי, איך אשא מכאובי,

אנשים נא אמרו- לי איכה?

מעל לראשי עוב כחלים השמים,

עמק יגוני פי כמה,

כעני אעמודה בשער הגטו

יד אכשע לקרני החמה.

הה אביב, קח נא את הצער

ואת אהובי נא השיבה לי טוב,

הה אביב, עלי ננך התככלת

קח את לבי ו...השיבו לאהב.

המחזה פורש את קורותיו המוכלאים של תיאטרון שפועל בתנאים אל-אנושיים בגטו וילנה, בשנים 1943-1942.

באמצעות סיפורו המרתק של התיאטרון נחשפות בעיות הקיום בגטו ומתגלה המאבק היומיומי העיקש, עניהלו היהודים לא רק כדי לשרוד, אלא גם כדי לנהל חיי תרבות תוססים ולשמור על צלם האדם. מדובר בחבורת אנשים הנאחזת בחיים וביצירה למרות האימה הקיומית, היומיומית; כוחות החיים שהיצירה התרבותית מעניקה לאדם ולחברה, מעצימים את הסולידריות רווקא בשעה של מצוקה קשה ואימת מוות.

ההצגה בנוייה בתיאטרון בתוך תיאטרון, כאשר הסיפור כולו עולה בזכרונו של מי שהיה מנהלו האמנותי של התיאטרון.

געזי

מאת יהושע סוכול

- בימוי **עמרי ניצן**
- מכאורה **רוני תורן**
- תלבושות **אורנה סמורגונסקי**
- מוסיקה **יוסי בן נון**
- כוראוגרפיה **עוז מורג**
- תאורה **כריס רוס**
- הדרכה **קולית חרזה מלר**
- עיצוב **סאונד ליאור טבת**
- קורכעניציה **שחר גלור / עשור אלקיים**
- מפיק **חיים סלע**

הדמויות ב"געזי" (לפי סדר הא"ב)

- חיה רוזנטל** **אניה בוקשטיין**
זמרת, חברה בלהקת התיאטרון של הגטו
- ויסקוב רמי ברוך**
חייל עשהכך למנהל מפעל לתיקון בגדים
- הרמן קרוק אלי גורנשטיין**
מנהל הספרייה בגטו וילנה, סוציאליסט; כותב יומן על חיי הגטו
- רבי/חסיד עזרא דגן**
יוסף גרשטיין, שחקן בלהקה מגלם את החסיד הקורא כפי"ד ואת הרב
- גנס ותן דענר**
ראש הגטו
- אובדלייטונס קיטל אחי טירדאן**
הקציץ הגאזי, מבקד גטו וילנה
- שרוליק גרי יגיל**
המנהל האמנותי של תיאטרון הגטו; מפעיל הבובה (כיתום)
- דסלר עזרד לאוכולר**
ראש המשטרה היהודית
- הרעלה חני כריסטוברג**
"הבובה" המוכעלת ע"י שרוליק
- לוואס ערן שראל**
שוטר במשטרה היהודית

להקת "תיאטרון הגטו" (לפי סדר הא"ב)

- ליובה ערי ארד**
אהובתו של ינקל
- ינקל ריוויד בינקה**
אהובה של ליובה
- ליונק טל וייס**
אלה גייויש **אביטל לבני**
- לייב גרוז'נסקי ערן מור**
אומה **אורית פלג**
שחקנית מוערכת בגטו
- יצחק גייויש דן קיזלר**
אחיה של אלה גייויש
- לאה רוני שיינדורף**
הכוראוגרפית של הלהקה
- מוישה ניסו שליו**
שחקן בלהקת התיאטרון
- הנגנים (לפי סדר הא"ב)**
שמואל אלכו / יקי ראובן מנדולינה
יוסי בן נון / גיורא לינברג כסנדר
גלעד הינדסהיים / גר קוגן כינור
ניצן עין הכר / גלעד הראל קלרנית
אסף רוט כלי הקשה, אקורדיון, חצוצרה

הילדים (לפי סדר הא"ב)

- אנה איכר** **עומר בן שחר**
- רוני אקרמן** **עמרי גיסיין**
- עומר באבא** **שירה האס**
- עומר בוענסקי** **מאי הרמתי וייסמן**
- צח כהן**
- שי מלמוד**
- רוני רביב**
- מעין רחיתה**

הדרכת קולית **לאניה בוקשטיין רחל הוכמן**
הדרכת נגינה **בסקסופון לאיתי טירדאן ניצן עין הכר**
אולכין הקלטות עמית כווננסקי
קולו של קריין רדיו ה-BBC בובי לקס
הדרכת הליכה **על קביים תומר חרמור**

עוזרת לבמאי **אנה בניאל**

מנהלת ההצגה **נאוה לוי/שרה לבקוביץ'**
עוזרת לכוראוגרף **רוני שיינדורף**
מנהל הבמה **שמואל פקרמן/רוגן שולו/לייזר מנס**
מחשב תאורה **אלי חרירה/תאודר מנחם רביב**
עריכה והפעלת וידאו **אוהד לויטן**
הפעלת וידאו **עמית מרקו**
פולוסכופ **דודו מלמד/רון לוי-אריה/איתמר לוריא/יצחק יצחקי**
סאונד **יעי חממי**
בקליינרים **נעמי דסאו/אנדריי חריסטיצ'נקו/אורי בן צבי/**
יוסי מונצה/איתן והאבה
מלבישות **רחלי שוקר, אסנת חסון**
אכזרנים **ליאורה ענבר, ציונה וקן-ברק, שי וילברמן**
מאכזרות **מניה רוזנשטיין, לרה גולומב**
אחראי **לילדים אסף קרד**
בניית **התכאורה יורי טחנוב**

עורכת התוכנית **רבקה מעולות**
מעצב התוכנית **איתמר וכסלר**
צילומים **ז'ראר אלון**
איור **שער התוכנית דוד פולונסקי**

שירים וקטעי מוסיקה **בהצגה: FALLING IN LOVE AGAIN (הולנדר-לירד) / LOLA (הולנדר-ליבמן) / I WANT TO BE HAPPY (יומאס-סיוארד) / SWANEE (גרשווין) / הוולקירות (ואגנר) / הסימפונייה התשיעית - האודה לשמחה (בטהובן) / דג השמך (שוברט) / תמונות ילדות (שומן) / קונצ'רטו לכינור (צ'ייקובסקי)**

הצגה ראשונה: **8.3.2010**
משך ההצגה: **כשעתיים ו-30 דקות**, כולל הפסקה.

לתשומת לב הקהל: **במהלך ההצגה יושמעו יריות מעל הבמה**

תודה: **לפסיכולוג ד"ר שבתאי מג'ד / לאיש המחשבים עופר ברום**

וילנה - לוח ארועים 1939-1943

1939

1 בספטמבר גרמניה פולשת לפולין.

19 בספטמבר הסובייטים כובשים את וילנה כתוצאה מן ההסכם לאי התקפה שנחתם בין גרמניה לברית המועצות.

28 באוקטובר ליטא כובשת את וילנה מידי ברית המועצות: מאות יהודים נמלטים לעבר ברית המועצות. במרצת חמש השנים הבאות רק 75,000 יהודים מגיעים לפלשתינה לעומת 256,000 בשנים 1939-1932.

1940

אוכלוסיית וילנה מונה 200,000 איש, מתוכם 80,000 יהודים, 60,000 ליטאים, 60,000 פולנים ואחרים.

28 בפברואר נאסרת ההגירה לפלשתינה.

1941

22 ביוני הגרמנים פולשים לבריה"מ. כמה אלפי יהודים עוזבים את העיר. קרוק מתחיל בכתיבת היומן שלו.

24 ביוני צבא גרמניה נכנס לוילנה. היהודים המנסים להימלט

מן העיר נרצחים. רבים אחרים נאלצים לחזור אל תוך העיר. פחות מ-3,000 איש מצליחים להימלט. המשטרה הליטאית נמצאת תחת פיקודו של הצבא הגרמני.

3 ביולי היהודי וילנה חייבים לענוד את הטלאי הצהוב ולהיות בעוצר משעה 6 בערב עד 6 בבוקר.

4 ביולי בפקודת המפקדה הגרמנית מוקמת המועצה היהודית (היודנראט).

4-20 ביולי 5,000 יהודים נרצחים בפונאר, מחוץ לעיר וילנה.

8 ביולי על היהודים נאסר להתהלך ברחובה הראשי של וילנה.

1 באוגוסט שלטונות הצבא מייפיים את כוחו של המימשל הגרמני האזרחי.

2 בספטמבר 3,700 יהודים, ביניהם המועצה היהודית במלואה, נורים בתור פעולת תגמול על נסיון התנקשות ב-31 באוגוסט.

6 בספטמבר הגרמנים תוחמים 17 רחובות - מאוחר יותר רק שבעה - בתור הגטו היהודי של וילנה. מאלצים את היהודים להיכנס לתחומי הגטו בפיקודו של קצין האס.אס. פרנץ מאורר.

7 בספטמבר מוקמת מועצה יהודית בת שבעה חברים. גנס מתמנה כמפקד משטרת הגטו היהודית.

8 בספטמבר פתיחת הספרייה. 12 בספטמבר 3,334 יהודי וילנה נרצחים בפונאר.

1 באוקטובר ה"אקציה" של יום כיפור: 3,700 יהודים נשלחים לאי-שם.

3-21 באוקטובר 6496 יהודים נרצחים בשלוש "אקציות" שונות.

13 באוקטובר החרמת כל הרכוש היהודי. מחלקים 3,000 רשיונות עבודה.

22 באוקטובר בדצמבר מוצאים להורג ביריה 7,100 יהודים שאין בידיהם רשיונות עבודה.

27 בנובמבר המועצה היהודית מחליטה לעודד את חיי התרבות ואת העשייה האמנותית בגטו.

1942

18 בינואר מוקמת אגודת הסופרים והאמנים. מתקיים הקונצרט הסימפוני הראשון.

20 בינואר ועידת ואנזה (ברלין) שדנה בפתרון הסופי לשאלה היהודית: התוכניות כוללות דילול האוכלוסייה היהודית בעזרת עבודות כפייה ומנות מזון מוקטנות.

21 בינואר הקמת ארגון הפרטיזנים שאמור להתמקד בהתנגדות מזויינת ובחבלות יזומות.

5 בפברואר החוק להגבלת הילודה מוחל על יהודים.

10 בפברואר יסוד אגודת המוסיקאים.

14 באפריל המשטרה תובעת רישום של כל כלי הנגינה המצויים בגטו.

26 באפריל הפועה ראשונה של תיאטרון הגטו. פורצת מריבה בין גנס וויסקופ על האתיקה של ייצור סחורות עבור הגרמנים.

2 במאי גרמניה פותחת במיתקפת הקיץ על ברית המועצות.

11 ביולי מאורר ממנה את גנס למנהיג הגטו. סגניו הם אגאטול פריד (מינהלה) וסאלק דסלר (משטרה).

26 ביולי 84 קשישים יהודים נמסרים לידי המשטרה הליטאית. מוכרז פרס ספרותי על מחזות שהנושא שלהם הוא הגטו.

אוקטובר עיתון מחתרתי פולני מפרסם נתונים לגבי האוכלוסייה בוילנה ב-1942: 142,000 תושבים, מתוכם 12,000 יהודים, 33,000 ליטאים, 97,000 פולנים.

נובמבר מתקיימת הצגת הבכורה של ה"איש מתחת לגשר" בתיאטרון הגטו.

13 בדצמבר מסיבה לכבוד הספר המאה אלף שנלקח בהשאלה מן הספרייה.

1943

25 במרץ מחוסלים חמישה גטאות קטנים בעיירות מסביב לוילנה.

27 במרץ הצגת בכורה של "האוצר" מאת דוד פינסקי.

5 באפריל 4,000 יהודים מן הערים הקטנות מוצאים להורג בפונאר.

5 במאי תחילת היציאה ההמונית מהגטו.

14 במאי כמעט כל הכניסות לגטו נחסמות.

15 במאי גנס משמיע את קולו כנגד החזקת נשק בגטו.

יוני וייסקופ נורה למוות. בכורת הרוויו "פשה מר'ה". הנס קיטל הופך להיות הקצין האחראי למשטרת הבטחון לעניינים יהודיים בוילנה.

10 ביוני בכורת המחזה הראשון בעברית בתיאטרון של הגטו - "היהודי הנצחי" מאת דוד פינסקי.

12 ביוני גנס יורה בצעיר שירה בשוטר בניסיון לברוח מן הגטו.

26 ביוני התקוממות כנגד משטרת הגטו.

27 ביוני דסלר מפטר את 11 השוטרים המשתייכים לארגון הפרטיזנים או תומכים בו.

14 ביולי הפרק האחרון ביומנו של קרוק.

16 ביולי עובדים יהודים

המועסקים מחוץ לגטו, מפוטרים. מתחילים הטרנספורטים למחנות ההשמדה.

ספטמבר מתחילות החזרות על "טוביה החולב" מאת שלום עליכם.

1 בספטמבר הגרמנים דורשים 5,000 יהודים למשלוח למחנות.

במרצת התקוממות מזויינת בגטו נאסרים כמה מחברי ארגון הפרטיזנים.

2 בספטמבר גנס מקים כוח עזר משטרתי, בוחר מתוך אוכלוסיית הגטו 5,000 איש ומוסר אותם לשלטונות.

7 בספטמבר הפרטיזנים עוברים ליערות.

14 בספטמבר גנס נאסר ומוצא להורג, לאחר שהתעלם מן האזהרות וממי שיעצו לו להימלט.

15 בספטמבר קיטל ממנה את דסלר כיוורשו של גנס.

18 בספטמבר דסלר בורח. קיטל ממנה אדם אחר במקומו.

23 בספטמבר גטו וילנה, המונה כ-10,000 יהודים, מתחסל.

1944

7 ביולי הצבא הסובייטי מגיע לוילנה.

במאבק ללא סיכוי

באסטוניה ובלטביה, אלו שלא היו בכושר נשלחו להשמדה. בוילנה נשארו יהודים מועטים שעבדו במפעלים ושוכנו יחד עם משפחותיהם במחנות עבודה שהיו צמודים למקום העבודה.

עמדתה של האוכלוסייה המקומית השפיעה לא במעט על ההקף של הצלת היהודים בוילנה. אוכלוסייה זו היתה ברובה אנטישמית, וחלקים גדולים ממנה נהגו במישרין מהמדיניות הגרמנית כלפי היהודים בכך שזכו בנתחים גדולים מהרכוש היהודי. האוכלוסייה הפולנית, שהיוותה רוב בוילנה, לא שיתפה פעולה עם הגרמנים אבל גם לא היתה נכונה לסייע ליהודים. יהודים שברחו מהגטו או מהשמדה וביקשו מקלט בקרב האוכלוסייה המקומית נתקלו בדרך כלל בסירוב, ולעיתים אף נמסרו לידי המשטרה הגרמנית. מעטים היו חסידי אומות העולם שהסתכנו והעניקו מקלט ליהודים. הגרמנים הטילו עונשים חמורים, כולל עונש מוות, על עזרה ליהודים, דבר שהשפיע על עמדת התושבים. היחס העוין או האדיש של המקומיים מנע מיהודי וילנה את האפשרות של הצלה בהקף רחב.

ארגונים מחתרתיים בגטו

תנועות הנוער התארגנו לפעילות מחתרית שבמשך החודשים הראשונים של השלטון הגרמני התבטאה בעיקר בתחומים של עזרה הדדית והצלת חברים. בסוף ינואר 1942 הוקם בגטו הארגון המחתרתי פ.פ.א. שדגל בלחימה מזויינת באויב. הוא הוקם על בסיס תנועות הנוער וכלל כוחות פוליטיים מבית"ר ועד לקומוניסטים. מבחינת גודלו, ארגונו המגובש, כמות הנשק שהיתה ברשותו וסוגי הנשק, קשריו עם הפרטיזנים, פעילותו המבצעית - לא היה לפ.פ.א. אח ורע בקרב ארגוני המחתרת היהודיים באירופה, וזאת, ללא כל הדרכה וסיוע מארגון כלשהו מבחוץ. הקבוצה המחתרתית השנייה שהתארגנה בגטו וילנה כונתה "ארגון המאבק של יחיאל". כרקע להתארגנות נפרדת זו היו גורמים אישיים, ארגוניים ואידאולוגיים. כשהחמירו הסכנות לקיום הגטו, הגיעו הפ.פ.א. וארגון המאבק של יחיאל להסכם של שיתוף פעולה.

ך הודי וילנה, כמו כל יהדות ליטא, היו ראשונים באירופה נגדם הופעלה המדיניות של השמדה המונית. מאבקם לקיום נוכח כוחות ההשמדה הנאציים נמשך שלוש שנים: מ-24 ביוני 1941 עד 13 ביולי 1944. מצד אחד עמדה מכונת השמדה גרמנית, אכזרית, חזקה ומאורגנת, המסתייעת באלפי מתנדבים ליטאים ומטרתה מוגדרת - השמדת היהודים. בידיה היוזמה לבחירת הזמן, המקום ושיטת ההשמדה, בידיה נסיון של הונאת הקורבנות והולכתם שולל, ביכולתה לרכז כוחות ולהנחית בהפתעה את אקציית ההשמדה. מצד שני עמד הקיבוץ היהודי של וילנה, מבודד משאר הקיבוצים היהודיים, מיעוט בסביבה עויינת ואדישה, ללא ידיעה על צעדי הצד שכנגד, ללא כל עזרה והדרכה מאיזה שהוא גורם חיצוני. בתנאים אלה נקבעו מראש תוצאות המאבק.

בחודשים יולי-תחילת נובמבר 1941 נהג המימשל במדיניות של השמדת כל היהודים ללא הבדל גיל, מין וכושר עבודה. בגלל מספרם הגדול של יהודי וילנה לא ניתן להשמיד את כולם באקציה אחת, אלא בסידרה של אקציות נפרדות, כאשר בכל אחת מהן הומתו כמה אלפים. הראשונים להשמדה היו היהודים שלא הועסקו בעבודה, אחריהם אלו שעבדו במקומות מהם ניתן להוציאם בלי לפגוע בעבודת המוסד. האחרונים בתור היו בעלי מקצוע ועובדים אחרים, שהועסקו במפעלים שתרמו למאמץ המלחמתי. ריכוזם של יהודי וילנה בשני גטאות בא להקל על ביצוע ההשמדה השיטתית. כליאתם בתוך הגטו הפכה אותם למטרה מרוכזת שקל היה לטפל בה, חסכה בכוחות גרמניים וליטאיים שהיו דרושים קודם לכן לסגירת אזורים שלמים בעיר. הקמת שני גטאות נפרדים היתה חלק מן השיטה של ביצוע ההשמדה. עד להפסקת ההשמדה נרצחו בוילנה כ-33,000 יהודים, קרוב ל-20,000 נשארו כלואים בגטו ביניהם יותר משליש "בלתי חוקיים".

פקודת הימלר מה-21 ביוני 1943 חרצה את גורלו של גטו וילנה - הגטו חוסל כליל, בין היתר מפני שנחשד כקן של התנגדות ופעילות פרטיזנית. האנשים שהיו בכושר עבודה נשלחו למחנות ריכוז

שילוח לאסטוניה, משום שבכך ניתנה להם תקווה מה ואורכת חיים נוספת.

גם לפ.פ.או היתה אלטרנטיבה - לצאת לישראל. באלטרנטיבה זו היה סיכוי של חיים, ואפשרויות רבות לחימה. כשתושבי הגטו לא נענו לקריאה למרד, החליט מטה הפ.פ.או להורות לחברי המחתרת להתפנות מהגטו ולצאת לישראל. אולם היציאה לישראל בוצעה בתנאים קשים ביותר ובאיחור. הישראל לא היה מקום להמוני היהודים מהגטו, אלא רק לצעירים שביניהם, בעלי כושר הלחימה. גם המרחק שבין וילנה לישראל והסכנות בדרך, מנעו יציאה המונית לישראל. כ-600-700 אנשי מחתרת הגיעו לישראל והפכו לפרטיזנים שלחמו בגבורה בגרמנים. יהודי וילנה פעלו והגיבו בהתאם לתנאים שהכתיבה להם המציאות. בתנאים ששררו, מדיניותו של גנסי היתה היחידה שנתנה להם תקווה וסיכוי כלשהו לחיים, אך גם היא נכשלה. קורותיהם של יהודי וילנה שפורזו והתפזרו לאחר חיסול הגטו היו טראגיות. רובם נרצחו במרוצת הזמן על ידי הגרמנים. תקופת השואה היתה ליהודי וילנה תקופת מאבק ללא סיכוי, נוכח כוחות השמדה היהודים שניצלו, כ-2000-3000, מתוכם כשליש בישראל, היו שרידי החרב של ירושלים דליטא.

■ מתוך ספרו של יצחק ארד "וילנה היהודית במאבק ובכליון", ספרית פועלים, 1976

המחתרת בגטו לא נלחמה בגנסי ובאיידאולוגיית ה"עבודה על מנת להישאר בחיים", אך שללה את האשלייה והתקווה שבזכות העבודה יינתן ליהודי הגטו לחיות. ואמנם המציאות הוכיחה כי עובדת היותו של הגטו פרודוקטיבי, לא הצילה אותו מחיסול באוגוסט-ספטמבר 1943.

ה-פ.פ.או צפה בוודאות את חיסול הגטו והכין עצמו ליום זה, כחוד החנית למרד, אליו יצטרפו רוב תושבי הגטו. בחודשים האחרונים לקיום הגטו התנהל מאבק חריף ואלים בין גנסי ומנהל הגטו מחד גיסא, לבין גורמי המחתרת מאידך גיסא. תושבי הגטו התייחסו אמנם באהדה לאנשי המחתרת, שקיומה החזיר להם את כבודם שהושפל, אך כאשר סברו שפעילות המחתרת עלולה לסכן את קיומם, התייבצו לצידו של גנסי ופעלו בכוח נגד המחתרת. כאשר קרא הפ.פ.או לתושבי הגטו לקום ולמרוד בגרמנים ב-1 בספטמבר 1943, לא נענו היהודים לקריאה זו. גנסי קרא באותו יום לחלק מן התושבים להתייבצו לשילוח לאסטוניה והם נענו לקריאתו. גנסי העניק להם תקווה לחיים. מרד בגטו, כפי שהמחתרת הטיפה, לא היה דרך לחיים אלא דרך למות, אם כי באופן שונה מזה שהגרמנים תכננו עבורם. יהודי הגטו העדיפו את האלטרנטיבה של

וילנה - ירושלים דליטא

הפוליטיות שפעלו בעולם היהודי היו מיוצגות בוילנה - העיר בה נוסדו ופעלו הגימנסיה העברית המהוללת, גימנסיה "תרבות" והסמינר למורים ולגננות שהתנהל בשפה העברית, העיר בה יצא לאור התלמוד הבבלי בהוצאת האלמנה ראב"ה, העיר ששימעה יצאה למרחוק כמרכז תורה, זכתה בעולם היהודי לכינוי "ירושלים דליטא".

לכל אורך ההיסטוריה של וילנה משלו בה הליטאים, הפולנים, הרוסים, ובמרוצת מלחמת העולם הראשונה אפילו הגרמנים. בין שתי מלחמות

החל בסוף המאה ה-15 התקיימה בוילנה קהילה יהודית גדולה ומשגשגת שהתפארה בתלמידי חכמים, סופרים וישיבות מפורסמות, שהבטיחו לוילנה מקום של כבוד בחיי התרבות של יהודי ליטא. בתחילת מלחמת העולם השנייה מנתה האוכלוסייה היהודית של וילנה כ-80,000 נפש שהיו כמחצית תושבי העיר.

וילנה היהודית, עירם של "המתנגדים" (ובראשם הגאון מווילנה) המשכילים, הסוציאליסטים מייסדי תנועת ה"בונד" והציוניסטים - כל התנועות

טל וייס, רמי ברוך, רוני שינדורף, עדי ארד, ניסו שליו

העולם נשלטה וילנה על ידי הפולנים, ששאפו לפולניזציה של העיר וסביבותיה. הפולנים דחקו את רגלי היהודים מעמדות מפתח כלכליות, בתעשייה ובמסחר כאחד, וכתוצאה מכך הדרדר מצבם הכלכלי של יהודי וילנה.

אולם בניגוד לשפל הכלכלי, התפתחו בה חיי תרבות תוססים. הציונים, הדתיים והיידישיסטים שקדו - כל זרם לפי דרכו - על שימור קלסתר היהודי של הקהילה ועל טיפוח המודעות היהודית והמסורת היהודית, בעזרת מערכת של מוסדות חינוך ותרבות. רוב הילדים נשלחו לבתי ספר ששפת ההוראה בהם היתה עברית או יידיש.

יהדות וילנה קיימה מוסדות רבים בהם נאצרו ונשמרו אוצרות התרבות: הספרייה הגדולה "שטראסהוף" שנוסדה ב-1893, שהחזיקה שלושים וחמישה אלף כרכים. חצי מהם היו ספרי קודש. הספרייה הכילה גם כתבי יד, חלקם עתיקים; ברשות החברה להיסטוריה ולאנתרופיה, שנוסדה ב-1903, היו שמורים חומרים יהודיים נדירים בתחומי ההיסטוריה, הפולקלור, הספרות, הדרמה, המוסיקה והאמנות.

בספרייה נשמרו כתבי יד נדירים ביידיש ובעברית מאת מחברים ידועי שם. המוסד היהודי המדעי "איוו" שנוסד ב-1924, עסק באיסוף אוצרות תרבות ומחקר של חיי התרבות. "איוו" היה אוסף של 20,000 ספרים, עיתונים ביידיש שנדפסו ברחבי העולם, ציורים נדירים ויצירות מוסיקליות של אמנים יהודים. כמה הוצאות לאור בבעלות יהודית היו פעילות בעיר ומדי יום יצאו לאור חמישה עיתונים. כ"כ ראו אור כתבי עת ובטאונים שונים.

במשך השנים האחרונות של המימשל הפולני הלכו וגברו הלכי הרוח האנטישמיים בכל תחומי החיים ואף קיבלו ביטוי אלים. יהודים הותקפו ברחובות ופצצה התפוצצה בבית הכנסת בתחילת 1935. המסע האנטישמי בלט במיוחד בקמפוס של האוניברסיטה. הוקצו מושבים מיוחדים, נפרדים, לסטודנטים היהודים, בצד שמאל של הכיתה. ב-1937 פשטה הוראה זו בכל האוניברסיטאות בפולין. בתקופת השלטון הסובייטי בוילנה, בין יוני 1940 עד יוני

1941, פוזרו כל הארגונים והמוסדות היהודיים, אי לכך, כשפלשו הגרמנים לברית המועצות, לא היה שום ארגון מוכר שישימש פה לציבור היהודי.

בתקופת השואה סבלו יהודי וילנה מן הרדיפות והגזרות הקשות ביותר - החרמת רכוש, נשיאת הטלאי הצהוב, עבודות כפייה, חטיפות, השפלה, הוצאות המוניות להורג ע"י גדודי המוות, כליאה בין חומות הגטו, הגלייה למחנות עבודה ולמחנות ההשמדה. נוכח הסכנות הממשיות, ניצבה בפני הקיבוץ היהודי הדילמה - כיצד להתנהל כדי לשרוד?

הכוחות המבצעים ברחוב היהודי היו היודנראט (המועצה היהודית) ומוסדותיה, וכן קבוצות פוליטיות קיימות, לצד אלו שקמו עם היווצרות התנאים החדשים בגטו. הקהילה מצאה עצמה פתאום מבודדת מהעולם היהודי כולו, עולם שאיתו היו לה בעבר קשרים הדוקים ושוטפים ושלתוכו הוטמעה. היחסים עם העולם הלא-יהודי, שבקרבו התקיימה הקהילה משך דורות רבים, השתנו מן הקצה. למרות שגם בעבר חשה הקהילה בעוינות ובסבל מידי האוכלוסיה המקומית, הרי שעכשיו היו היהודים המומים נוכח הפראות, האכזריות והשנאה הבלתי מבוקרת, שבאו לידי ביטוי גלוי בתקופת השלטון הנאצי. היהודים נאלצו לקיים יחסים עם ממשלה עוינת, שהתייחסה אליהם כתת בני אדם, הראויים רק לניצול ולהכחדה. הערכים בהם האמינו ושעליהם ביססו את חייהם נמחקו כליל.

במציאות אכזרית זו נאבקה יהדות וילנה כדי לשרוד ולבקש מפלט והצלה. המאבק היומיומי היה על עצם הקיום, למרות הרעב והמחלות. יהדות וילנה, ספוגת התלאות והעינויים, חיפשה כל דרך אפשרית, כל אופציה שבאה בחשבון, כדי להתקיים בתוך תקופה טראגית זו.

וילנה היהודית מגלמת בתוכה את מרבית הבעיות והמבחנים בהם הועמדו היהודים בשואה ותגובותיה של יהדות זו ממצות את מירב האפשרויות שהיו פתוחות בפני היהודים בתקופה היא. יהדות וילנה היתה מידגם למה שקרה בשלמותו או בחלקו במרבית הקהילות במזרח אירופה.

■ מתוך ההקדמה לספרו של יצחק ארד "הגטו בלהבות", ספריית השואה, ניו יורק 1982.

התיאטרון של גטו וילנה

לקיומו של הקונצרט הראשון - "בבית קברות לא משחקים תיאטרון".

איש לא חלק על התוכנית שנכללה בקונצרט עצמו, שהתקיים ב-18 בינואר 1942 (חצי שנה אחרי ייסודו של הגטו וחודשיים לאחר הסלקציות שגרמו לשילוחם של מחצית תושבי הגטו). הקונצרט התקיים באולם של הגימנסיה היידית לשעבר, שהוסב למשרדים של היודנראט. הקהל היה מורכב ברובו משוטרי הגטו ואישים חשובים עם משפחותיהם. הקונצרט עמד על רמה גבוהה מאד והיה מורכב משיריהם של ביאליק ופרץ, עיבוד לסיפור של סטפן צוייג, נוקטורנו של שופן ויצירה של משורר יהודי צעיר, אברהם סוצקובר. סגנו של גנס, יוזף גלזמן (שהיה מאוחר יותר לאחד ממנהיגי המחתרת), הקדים לקונצרט מעין התנצלות ותפילת זכרון לנספים. הרושם שהותיר ארוע תרבותי מכובד זה היה אדיר. היו שראו בו נקודת מיפנה בהיסטוריה של הגטו. "אנשים צחקו ובכו, התנערו לשעה קלה מן היאוש והדכאון וחשו באחוזה שאיחדה את כולם. גורמים פוליטיים בגטו, שהתנגדו תחילה למופעים, השלימו עמם במשך הזמן וראו בהם תופעה חיובית. הקונצרטים הפכו למאורע חברתי חשוב וגורם מדרבן להתגבשות חיים חברתיים ותרבותיים בגטו.

בסוף ינואר 1942 הוקם איגוד של סופרים ואמנים שמטרתו היתה לעודד יצירה מקורית, לארגן מופעים ולסייע לחברי האיגוד. איגוד המוסיקאים הוקם ב-10 בפברואר 1942. אנשי האיגודים הפכו לגורם יזום בפעילות תרבותית בגטו.

"פרוייקט התיאטרון" היה קרוב מאד ללבו של גנס, הרבה יותר מקישוט תרבותי או מקור תעסוקה לשחקנים, נגנים וציירים. במשך כל זמן קיומו של הגטו שימש התיאטרון כמכשיר לנורמליזציה כפויה ואמצעי יעיל להרגעת תושבי הגטו, שחיו בפחד-מוות ובחוסר ודאות. בדו"ח שנכתב ע"י מחלקת התרבות ב-1942 נאמר: "באמצע נובמבר פשטו בגטו שמועות נטולות יסוד שהיו עלולות לעורר פאניקה. תיאטרון הגטו קיבל הוראה (מגנס) לארגן שני מופעים פופולריים כדי להרגיע את

ילנה, שהיתה במשך דורות רבים אחד המרכזים הגדולים והפעילים ביותר של יצירתיות יהודית, העיר שבה המסורת והקידמה חיו בהרמוניה גמורה, לא זנחה את מורשתה התרבותית גם בשנות הכיבוש הנאצי. וכפי שכתב ישעיהו טרונק בספרו "יודנראט": "כשאתה קורא במסמכים שנתרו על הקף הפעילות התרבותית השוקקת, הצבעונית, הכמעט 'נורמלית' בגטו וילנה, שתושביו היו נתונים מדי יום לסכנת השמדה, אתה כמעט מתקשה להאמין". אבל הנורמליות היתה כמובן אשלייה, אולי אפילו מסוכנת. רבים מתושבי הגטו התייחסו באופן אמביוואלנטי לפעילות זו, בעיקר בלט הדבר ביחס לתיאטרון של הגטו, שהיה במונחים מסויימים התופעה המדהימה ביותר במסגרת הפעילות התרבותית כולה.

במשפטי נירנברג, ב-10 באוגוסט 1946, העיד ישראל סגל, מנהל תיאטרון הגטו, כי "הגרמנים הם שהכריחו אותנו להמשיך ולקיים את התיאטרון". האמת היא שהגרמנים היו אדישים להבט זה של חיי הגטו. אבל ההכרזה של סגל חושפת את תחושת התדהמה והבושה שבאו לידי ביטוי אחרי המלחמה ביחס לעצם קיומו של תיאטרון בגטו, בעיקר בשל החשד שאולי הוא שרת באיזו שהוא אופן את מטרותיהם של הגרמנים.

באותה שנה, בבטאון שיצא לאור בשפה היידית, הודה סגל כי האחראי לתחילת פעילותו של התיאטרון היה יעקב גנס, ראש המשטרה היהודית וה'דיקטטור' של גטו וילנה. אבל רגשותיו בנושא זה באו לידי ביטוי בצורה הכנה ביותר בנאום שנשא ביולי, 1942 במלאת חצי שנה לפעילותו של התיאטרון. חצי שנה היה זמן ארוך למדי בדברי ימיו הדחוסים של הגטו, וסגל נזכר בהצעתו של גנס לקיים בגטו קונצרט: "היה זה לא רק צעד נועז אלא התחלה נועזת לנורמליזציה כפויה בחיי הגטו". הקונצרט התקיים "למרות מחאתם של אישים בעלי השפעה בקהילה". לא היה קל לשכנע שחקנים ש"מותר להציג בבית קברות".

הערה זו התייחסה לכרזה שתלו אנשי ה"בונד" הסוציאליסטים ברחבי הגטו, ביידיש, בתגובה

"היהודי הנצחי" מאת דוד פינסקי בתיאטרון של גטו וילנה, יוני 1943. המחזה היחיד שהוצג בשפה העברית.

שירי הגטו

"אני ישרוליק" מילים: לייב רוזנטל (אחיה של הזמרת חיה רוזנטל). לחן: מרדכי וקסלר. הושר לראשונה ע"י חיה רוזנטל בערב השני שנערך בתיאטרון הגטו בפברואר 1942. זהו השיר הראשון שהפזמונאי לייב רוזנטל כתב בגטו וילנה.

"פרילינג" (אביב) מילים: שמרקה קצ'רינסקי. לחן: אבריימל ברודנא, מלחין שחי בגטו ונרצח במחנה קלוגה בלטביה. שמערה כתב את השיר לאחר שאשתו נרצחה בגטו באפריל 1943. השיר בוצע לראשונה ע"י רחל רודניצקי, על בימת הקברט "מהומה בחבית".

"נחיה לנצח" מילים: לייב רוזנטל, לחן עממי.

"מי אתה שבידיך" מילים: יהושע סובול. לחן: אבריימל ברודנא. במקורה חוברת המנגינה לשירו של אברהם סוצקבר "תחת לובן כוכביך". השיר בוצע לראשונה בגטו וילנה ב-1942, על ידי הזמרת זלאטה קצ'רינסקי על בימת הקברט "מהומה בחבית".

השירים בהצגה הם שירים אותנטיים שנכתבו והולחנו בגטו וילנה ע"י משוררים ומלחינים שחיו בגטו, בתקופה בה מתרחש המחזה. השירים תורגמו לעברית ע"י יהושע סובול.

"אוי קינדערלאך, זמן קשה אכזר" מילים: כתריאל ברוידא. לחן: מרדכי וקסלר. בוצע בקברט הסאטירי "מהומה בחבית" בתוכנית "שנים קשות ואבי לימים", 1942.

"שטילער, שטילער" מילים: שמרקה (שמריהו) קצ'רינסקי. לחן: אלק וולקוביסקי. המלחין היה בן 11 כשחיבר את המנגינה במסגרת תחרות מוסיקלית שהוכרזה ע"י היודנראט באפריל 1943. שמרקה חיבר את המילים למנגינה על פי הצעתה של רחל-פופקא-קרינסקי. השיר בוצע לראשונה ע"י מקהלת ילדים בגטו וילנה בעיבודו ובניצוחו של אברהם סלפ.

התושבים שנותרו הועברו לגטו וילנה. שירו של לייב רזנטל, "ליד שער הגטו" המתאר את הסלקציות ואת הגירושים הגדולים, הפך ללהיט עממי. הרביו האחרון "מוישה תחזיק מעמד" נפתח תוך כדי המשלוחים לאסטוניה, שסימנו את השלב האחרון בקיומו של הגטו (אוגוסט-ספטמבר 1943). רבים מבין העומדים בפני גירוש הלכו לתיאטרון בערב שקדם לגירושם. שיר הנושא, שכתב ברוידא, קרא להחזיק מעמד: "מוישה תחזיק מעמד / תחזיק מעמד מוישה / כבר לא רחוק היום / וקרובה השעה".

מופעי הרביו הם רק חלק מתמונת התיאטרון הכוללת. היה גם תיאטרון קטן ששיחק בבית קפה ברחוב רודניקה 13, תיאטרון מרינוטות, מופעים מיוחדים והרצאות בימי ראשון בבוקר עבור פועלים שעבדו מחוץ לגטו, והיו חוזרים מאוחר בערב מן העבודה. מלבד זה התקיימו קונצרטים סימפוניים, הופעות של מקהלות בעברית וביידיש, הצגות ילדים, ערבים ספרותיים, הרצאות בנושאים שונים, שיחות פופולריות בענייני בריאות ועוד. אבל מעל לכל יש לציין את הסידרה המרשימה של חמש הפקות תיאטרון (ארבע הפקות ביידיש ואחת בעברית) שהיו את שיאו של ההישג התרבותי בגטו, והוצגו על פי מיטב המסורת של התיאטרון המזרח אירופי.

ההצגה הראשונה "שדות ירוקים" - רומנסה פסטורלית פופולרית מאת המחזאי האמריקני-יידי פרץ הירשביין, עלתה באוגוסט 1942 ושיחקה 28 פעם בפני אולמות מלאים. בנובמבר של אותה שנה הועלה המחזה "האיש מתחת לגשר" תרגום של מחזה הונגרי מאת אוטו אינדיג, שבנוסחו היידי ניתנו לדמויות שמות יהודיים. המחלקה התרבותית דיווחה בגאווה על ההצגה כפרמיירה אירופאית לכל דבר, שהיתה יכולה להצליח גם בוילנה של לפני המלחמה. במרס 1943 התקיימה הפרמיירה של "האוצר", הקומדיה של דוד פינסקי, בפני אולם מלא אנשים צוחקים, כשבאותה עת, מחוץ לאולם, קיבלה המשטרה את פניהם של פליטי הגטאות מן העיירות הסמוכות שהתחסלו.

ההצגה היחידה שהועלתה בעברית היתה גם היא של דוד פינסקי, "היהודי הנצחי" שנפתחה ב-10 ביוני 1943. הרקע ההיסטורי של המחזה הוא

הרוחות. המופעים התקיימו ב-18 וב-19 בנובמבר וכל הכרטיסים נמכרו בעוד מועד. היתה זו הוכחה לפופולריות של תיאטרון הגטו ושל השפעתו המרגיעה על הציבור. "קולות המחאה כנגד הקונצרטים נחלשו עד כדי כך שאפילו נוכחותם של קציני צבא גרמנים וליטאים, וביניהם רוצחים ידועים של יהדות וילנה, לא עוררה מחאה ציבורית גורפת, למרות מה שחש איש איש בלבו.

בחיפושים אחר אולם מתאים לתיאטרון שופץ האודיטוריום של בית העירייה לשעבר ברחוב קונסקה. הפתיחה הרשמית של 'עונת' התיאטרון התקיימה ב-26 באפריל 1942, בחסותה של מחלקת התרבות. אפילו קרוק, כותב יומן הגטו, שהתנגד לשלטונו של גנס, כתב ביומנו כמה מילים טובות. סדר הישיבה היה רב משמעות. 'מפת האולם' שהשתמרה ועליה סימוני המקומות השמורים למזמני הפרמיירות, נותנת מושג על מערך הכוחות של כל המי ומי בגטו.

בחודש אפריל 1942 הועלתה הצגה אחת ונכחו באולם 315 איש. עד נובמבר התקיימו 19 הופעות עם קהל של 5,846 איש. עד ינואר 1943 כבר הגיע מספר ההופעות ל-111 ונמכרו כ-35 אלף כרטיסים. רוב ההצגות היו בנוסח מופעי רביו, עם תוכנית שהורכבה מקטעים שונים: קריאת שירה, קטעים מוסיקליים ומערכונים דרמטיים. המופע "שנים של שיפון ואוי לימים" הכיל פזמונים שכתב כתריאל ברוידא, המשורר העממי של הגטו, פזמונים עממיים וקליטים שהפכו מיד לפופולריים. אחד מן הפזמונים האלה התחבב במיוחד: "אולי יקרה נס / אולי יקרה נס / קשה לדעת בברור / קשה לשאת את המשא / אבל אולי יקרה נס". ברוידא היה אחראי גם למופע שכותרתו "לעולם אין לדעת" - משפט מפתח בחיי הגטו. וכך נכתב עליו ב"דיעות הגטו": "מופע משעשע שגורם לצופים עונג רב. רוב השירים צוחכים מתוך המציאות של הגטו בהומור טוב ולא מעט סרקזם. יוצא דופן הוא השיר 'מלאכה, מלאכה' שמנסה לסנגר על הרעיון של עבודה יצרנית בגטו".

הרביו הבא בתור היה "פשה מן העיר רז'ה" שעלה ביוני 1943. כשהחל חיטולם של מחנות העבודה באזור וילנה, וביניהם העיירה רז'ה, אחדים מן

איתי טיראן, נתן דטנר

ניסו שליו, אביטל לבני, עודד לאופולד, ערן שראל

במלאת שנה לקיום התיאטרון, ב-15 בינואר 1943, נערכה עצרת לציון המאורע. מנהל מחלקת התרבות, שהוא וחבריו הבונדאים התנגדו תחילה לתיאטרון, סיכם בדבריו את מעלותיו של תיאטרון הגטו. גנס, בדברי ההערכה שלו אמר: "רצינו לתת לאדם את האפשרות להשתחרר מן הגטו למשך שעות אחדות ואת זה הישגנו. ימים קשים ושחורים עוברים עלינו, גופנו נתון בגטו, אך את רוחנו לא הצליחו לשעבד. לפני הקונצרט הראשון היה מי שאמר שאין לערוך קונצרטים בבית הקברות. אמת נכון הדבר, אבל כל החיים עכשיו בית קברות. אסור שידינו תרפינה. עלינו להיות חזקים ברוח ובגוף..."

■ מתוך "חיי התרבות של גטו וילנה" מאת **סולון ביינפלד**, שנכלל בספר השנה של מרכז שמעון ויזנטל, כך ראשון.

ההתקוממות היהודית כנגד הרומאים ומחריבי בית שני. הצגה זו היתה מקור גאווה לאנשי הזרם הציוני בגטו. ההצגה האחרונה "המבול", תרגום של מחזה שבדי מאת הניג ברגר, נפתחה בקיץ של 1943, בשבועות האחרונים לקיומו של הגטו, והמסר שעלה ממנה היה רלוונטי מאד למצבם של תושבי הגטו. למרות השמועות הקודרות על חיסולו הקרוב של הגטו, המשיכו מנהלי התיאטרון לתכנן את העונה הבאה, כשהם מתמקדים בהפקה של "טוביה החולה" מאת שלום עליכם. אבל חיסולו של הגטו בספטמבר 1943, סתם את הגולל גם על תוכנית זו.

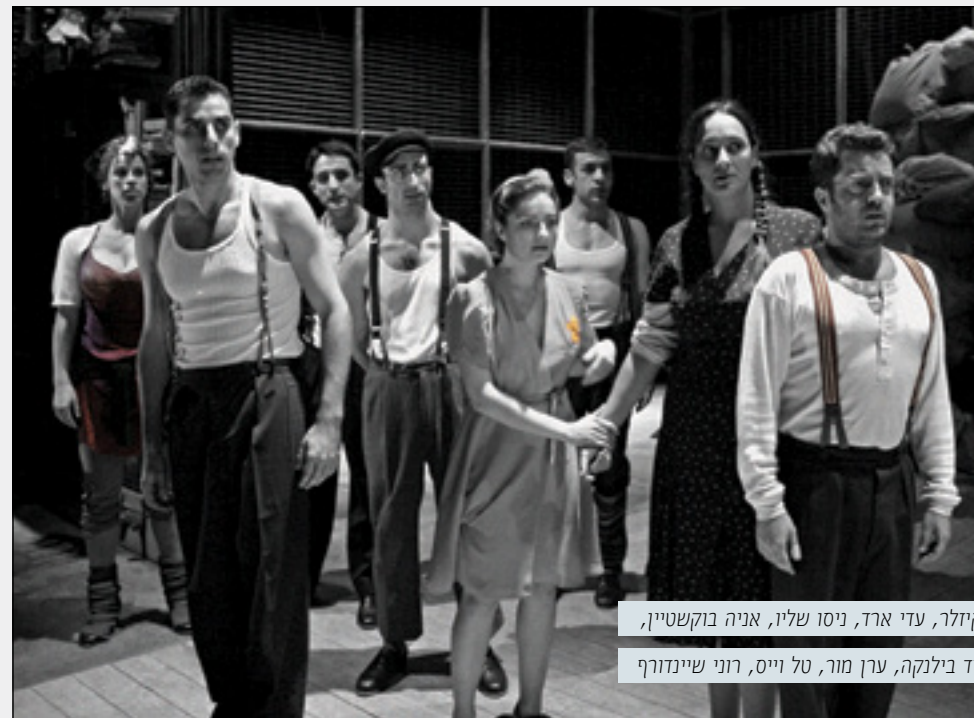
גטאות - מי נתן את ההוראה? / דן מכמן

פעם לא הגדירו לעצמם בדיק מהו גטו מבחינתם. אף אין בידינו שום מסמך מרכזי מכוון המצביע על שורשי רעיון הגטאות ומהותו ועל הדרך והמנגנונים ליישומם והפעלתו. אדרבא, ישנו ריבוי הסברים-פרשנויות לתופעה ולצורך בה מפי אנשי השלטון הנאצי בתקופת השואה עצמה - דבר המלמד שהם עצמם לא היו בטוחים במקורותיה וסיבותיה. ועוד: החוקרים בעבר ביססו את תפיסותיהם לגבי הגטאות על מספר קטן של דוגמאות, בעיקר בפולין; כיום, בעקבות המחקר לאנציקלופדיה של הגטאות שהוציא יד ושם ב-2009 (באנגלית), ידוע לנו כי המספר הכולל של הגטאות הוא כ-1140!

אחרי פלישת גרמניה הנאצית לפולין ב-1 בספטמבר 1939, פעולה שסימנה את ראשית מלחמת העולם השנייה, הוקמו ברחבי פולין גטאות בהם רוכזו רבים מיהודי פולין. בראש הציבור היהודי בגטאות עמדו יודנראטים ("מועצות יהודים"), שמונו על יד הגרמנים. כעבור פחות משנתיים, לאחר הפלישה הגרמנית לברית-המועצות ביוני 1941, החלה השמדת היהודים (מה שכונה במסמכים הנאציים "הפתרון הסופי של שאלת היהודים").

למרבה ההפתעה, בספרות המחקר לא נתבררו עד היום באופן שיטתי ומקיף מספר שאלות יסוד הנוגעות לצד העקרוני של הולדת תופעת הגטאות ואיפיונה. מאימתי באמת עלה רעיון הקמת גטאות ליהודים במחשבתם של מנהלי המדיניות האנטי-יהודית בימי הרייך השלישי? ובאלה נסיבות זה קרה - האם מתוך מחשבה תחילה, או באקראיות? מי תמך בכך ומי התנגד? מה שורש הרעיון ומדוע השתרש המושג "גטו" דווקא? מה היתה תפוצת התופעה, ולצורך מה היא שימשה בפועל? האם היתה קשורה לרעיון "הפתרון הסופי" או לא? והמושג "גטואיזציה", האם נכון לכלול בו גם תהליכי ריכוז ובידוד של יהודים כשלא הוקם גטו פיסי ממשי (כגון בארצות מערב-אירופה)?

חלק מהשאלות הללו לא בורר משום שהשתרשה הנחה אכסיומטית ש"הגרמנים/הנאצים ראו בגטאות חלק אינטגרלי של המדיניות האנטי-יהודית שלהם". אולם עיון מעמיק בתיעוד המקיף ובספרות המחקר בדבר המדיניות האנטי-יהודית כפי שהם בידינו היום, מגלה שהנחה זאת בטעות יסודה: השלטונות המרכזיים של גרמניה הנאצית אף

דן קיזלר, עדי ארד, ניסו שליו, אניה בוקשטיין, דיוויד בילנקה, ערן מור, טל וייס, רוני שיינדורף

עזרא דגן

במיוחד בפולין, שהיוו בעיניהם את המקור ובית היצר ל"סכנה היהודית", המתפשטת משם לעולם. בספרו המחקרי הגדול, "היהודים במרחב המזרח-אירופי", שראה אור בספטמבר 1938, הקדיש מקום רב לריכוזי היהודים בכלל ול"גטו היהודי" בפרט, כשהוא מתאר כמקור הכוח והחיוניות של "היהדות".

כשנכבשה פולין בספטמבר 1939 עומתו אנשי המנהל וכוחות הביטחון הגרמניים עם הריכוזים הללו, וכדי "לטפל" בסכנה הנשקפת מהם, אך עוד לפני שגובש הפתרון הסופי, נקטו צעדים לתחום את אפשרויות ההתפשטות של "הסכנה". לשם כך דחקו יהודים מרחבי הערים וסביבותיהם לתוך תחומי המגורים היהודיים, הגטאות - שהיו קיימים כבר לפי הבנתם (כך מופיע במפורש במסמכים בני הזמן). ההחלטה איך ומתי ואם בכלל לעשות זאת היתה החלטה מקומית, ולא הוראה גורפת מגבוה, כפי שנטו לחשוב עד כה על פי קריאה לא-מדויקת ב"איגרת הבזק" של היידריך מיום 21 בספטמבר 1939 - אחד ממסמכי המפתח של השואה, המצוטט רבות. כך נוצר בפולין בתוך שנה, מאז סוף 1939, גטו מסוג חדש, הגטו הנאצי, כדרך מאולתרת להתמודדות עם "הסכנה היהודית". המחשבה היתה שהגטו יהיה תופעה זמנית, רבים אולי ימותו ממחלות ורעב, ואחרים יועברו בהמשך למקום אחר. משום דחיקת היהודים לשכונות היהודיות הקיימות כבר נוצר מצב אבסורדי: במקום שהיהודים יורחקו לפאתי הערים, הגטאות היו תקועים לרוב כעצם בגרון במרכזי הערים, וגרמו לבעיות קשות במרקם העירוני. היטלר לא היה מעורב בפעולת הקמת הגטאות כלל: הוא חשב במושגים מדיניים ואידיאולוגיים כוללניים. וכשהחליט בקיץ 1940 ואחר כך הורה באביב 1941 לצאת למלחמת חורמה אפוקליפטית נגד האויב "היהודי-בולשביסטי" (=ברית המועצות), הוא ראה זאת כאירוע שבו יש גם לבוא חשבון עם "היהדות הבינלאומית". בקיץ 1941, כשלושה שבועות לאחר הפלישה לברית המועצות וכשמסע הניצחון הגרמני נראה בלתי ניתן לעצירה, הנחה גם את מקורביו שיש לטפל ביהודים באופן כולל. מאותו הרגע החל להתגלגל ולהתגבש במעגלים הולכים ומתרחבים פרוייקט הרצח השיטתי והכולל של יהודי אירופה, ולכשיתאפשר - גם מעבר לגבולות אירופה.

במשך שנים הניחו כי הפעולה המשולבת של הקמת גטאות ויודנראטים היתה צעד מתוכנן היטב ובגדר שלב מכין לקראת ההשמדה, שעמדה לנגד עיניו של היטלר (עוד ב"חיבורו הפוליטי הראשון" משנת 1919, הוא דיבר על "הרחקה מוחלטת של היהודים"). מחקרים שנעשו מאז נפילת הגוש הקומוניסטי והסתמכו על חומר שנמצא שם, הראו, שחזונו של היטלר להיעלמות היהודים היה מעורפל, וכי לא נתן הנחיות ברורות כיצד לבצע זאת. הפיכתו של החזון לכלל מעשה שיטתי ומסודר היה בעצם תוצאה של יוזמה ומסירות של דרגים רבים לא רק בס"ס ובצבא הגרמני, אלא גם של מנהלי הרכבת הגרמנית, אדריכלים, מתכננים מרחביים, אנשי כלכלה, היסטוריונים, ועוד. הללו אלתרו ותכננו בשטח את הפעולות שמימשו את המדיניות האנטי-יהודית בכלל, ואת ההשמדה מאז 1941 בפרט.

בדומה לכך, תופעת הגטאות לא היתה צעד מגובש של מדיניות מלכתחילה, כפי שביקש לראות זאת למשל חוקר השואה המשפיע ראוול הילברג. גטאות נוצרו בפועל באופן הדרגתי מאז אוקטובר 1939 (המקום הראשון בו הוקם גטו היה פיוטרקוב-טריבונלסקי), בעיקר בריכוזים הגדולים והבינוניים של יהודים; אבל היו מקומות קטנים בפולין שנשארו ללא גטו עד לגירושים הגדולים בשנת 1942. תופעת הגטו לא התפשטה למרכז ומערב אירופה (מלבד לטרזיינשטאט, 1941; באמסטרדם הרעיון נדון ב-1941, אך נפסל); היא כן יושמה ברחבי השטחים שנכבשו מברית-המועצות מאז 1941, בסלונקי (שני מקומות הריכוז לקראת הגירושים לאושוויץ - מחנה הברון הירש ומוקד הריכוז הנוסף מכונים בתיעוד "גטאות"), ובהונגריה (ב-1944). גם רומניה הלכה בעקבות הגרמנים והקימה גטאות, בעיקר באזור טרנסניסטריה (1941-1942). הסיבה להתפתחות ולמאפיינים הללו נעוצה במקור ממנו נשאב רעיון הגטו הנאצי.

השינוי במשמעותו של המושג "גטו" בימי הנאצים לעומת משמעותו בתודעה לפני כן בא במסגרת ענף המחקר הנאצי "חקר היהודים". ה"מומחה" המוביל לחקר יהדות מזרח-אירופה ד"ר (אחר כך פרופסור!) פטר-היינץ זראפים, זיהה את הגטו עם הריכוזים הגדולים של יהודי מזרח-אירופה (ה"אוסטיוודן"),

איתי טיראן, רמי ברוך

נתן דטנר, אורית פלג

גטאות כבר שימשו תחנות ריכוז ומעבר קצרות ימים במסגרת גירושי היהודים לאושוויץ.

בסופו של דבר, מיליוני יהודים במזרח־אירופה חוו חיים בגטאות שהתנאים בהם היו לרוב קשים ביותר, ותודעת הגטאות היא אפוא מרכזית להבנת "עולם השואה". עם זאת, בתהליך התפתחות רעיון ההשמדה הטוטאלית ויישומו הלכה למעשה, הגטאות לא היו מרכיב מתוכנן כלל.

■ הדברים מהווים תמצית מתוך ספרו של פרופ' דן מלמן, "הגטאות היהודיים בימי השואה: כיצד נתהוו ומדוע?" הוצאת יד ושם, ירושלים תשס"ח. פרופ' מלמן מכהן כראש המכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר באוניברסיטת בר-אילן, וכן כהיסטוריון הראשי של יד ושם.

שישאר מישהו כדי לספר... / מתוך היומן של הרמן קרוק

על פני חודשיים, בהם מתועדת התקופה המרה בה חיסלו הנאצים את הגטו? האם מישהו העלים אותם במתכוון?

לאחר החיסול, נשלח המחבר, יחד עם עוד כמה אלפי יהודים למחנה באסטוניה, שם המשיך לכתוב את רשימותיו עד ליומו האחרון. הוא נרצח ועלה בעשן שעות אחדות לפני שהצבא האדום שחרר את האזור ב-19 בספטמבר 1944. בן 47 היה במותו.

הפתק הבא נמצא בין ניירותיו של קרוק שהוסתרו בין חורבות גטו וילנה: "למי שימצא את הכתובים האלה! החומרים שנאספו כאן - הרשימות, המסמכים, כתבי היד, וטקסטים נוספים - כל אלה לוקטו, נכתבו ונשמרו בימים הקשים ביותר של חיי. אני מבקש מן המוצא הישר לכבד את רצוני, לשמור על החומרים ולהעביר אותם לחברי או לקרובי."

תשע. קבוצות יהודים מובלות. הם גוררים ודוחפים את חפציהם בעגלות ילדים, במריצות, או על גבי לוחות עץ... תמונה קורעת לב. אנחנו אוכלים ארוחת צהריים (אולי האחרונה) כשאנחנו יושבים על החבילות. בעלת הבית דוחקת בנו: תאכלו, תאכלו הכל, אל תשאירו פירור...

במהלך יישומו של הפתרון הסופי הוקמו עוד מאות רבות של גטאות, שתפקידם השתנה עם הזמן. ברחבי ברית המועצות הכבושה רבים מהם הוקמו תוך כדי ביצוע הרצח ההמוני דווקא כדי לשמר מקצת היהודים לצורכי עבודה בעיקר; אחדים מהם, כגון גטו קובנה, התקיימו עד למועד מאוחר מאוד. ברומניה הוקמו על ידי הרומנים גטאות בעלי אופי כאוטי, בעיקר בטרנסניסטריה, ומאות אלפי יהודים נספו בהם. יותר מאוחר, בסלובניקי ובהונגריה,

הרשל, או הרמן קרוק, מנהל ספריית גרוסר בוורשה, נמלט בשבוע השני של המיתקפה הגרמנית על העיר והגיע לוויילנה כעבור שבועות אחדים. הוא החליט לקשור את גורלו עם גורלם של שאר היהודים ונשאר במקום.

מיום בואו ניהל יומן, ביידיש, ותעד את המתרחש. היומן משתרע על פני 603 עמודים עד שהוא מסתיים בפתאומיות ב-14 ביולי 1943. למחרת אותו יום התרחשה בגטו הפרשה הטראגית של הסגרת מפקד המחותר היהודית יצחק ויטנברג, ליד הגסטפו, וזאת על דעת חבריו להנהגת המחותר. אין ספק שקרוק תעד גם את הפרשה הנוראה הזאת, והמשיך לנהל את היומן עד ליום בו חוסל הגטו, ב-23 בספטמבר 1943.

מה קרה, איפוא, לדפי היומן החסרים, המשתרעים

בספטמבר 1941 / היום ההיסטורי - הולכים אל הגטו: השעה היא שש וחצי בבוקר. אפשר היה לצפות שהפקודה לעבור לגטו תתקבל באימה נוראה. אבל וילנה קיבלה את ההוראה בשלווה יחסית ובצורה ממושמת. הם הגיעו השכם בבוקר ונתנו לנו חצי שעה לארוז. הסאדים עלה למדרגה גבוהה של עידון. השעה

אלי גורנשטיין, דן קיזלר, אניה בוקשטיין, טל וייס

7 בספטמבר, 1941 / הלילה הראשון בגטו: לילה כזה זוכרים. התעוררתי במרתף הטחוב שטוף זיעה. כל אברי זעקו: "אל תכנע, אל תתן למחשבות שחורות לזחול פנימה". יצאתי החוצה. בוקר גשום, ערפילי... פגשתי את חברתי רבקה אפשטיין. היא מקנאה בי שיש לי מרתף. היא ועוד מאות כמוה יושבים בחוף, בחצר, על הצרורות, אין להם לאן להימלט מן הגשם, מן העולם...

12 בספטמבר, 1941 / מה פירוש המילה גטו? יהודייה אחת מסבירה לשנייה: גטו בא מהמילה גט, להיפרד, להיות מגורש. אנחנו גורשנו מבתנו, נפרדנו מכל מה שהיה לנו, ועכשיו אנחנו חיים בגטו-ו.

27 בספטמבר, 1941 / ביקור של הגסטפו: באחת החצרות ביקור פתע של הגסטפו. באו לבדוק איך אנשים ישינים. עברו בחדרים, האירו בפנסים לתוך עיני הישנים והחליטו... התנאים לא מספיק היגייניים!

21 בדצמבר, 1941 / האקציות נמשכות: אוכלוסיית הגטו הולכת ומצטמצמת. האם זה נכון שכל מי שנשלח אל מחוץ לגטו נידון לטבח?

1 בינואר, 1942 / השנה החדשה: "חגגנו" את השנה החדשה מסביב למיטתי. התאספנו בשתיקה עצובה ואחלנו זה לזה שבצליח להחזיק מעמד, שנזכה לשרוד, שישאר מישהו כדי לספר...

20 בינואר, 1942 / איגוד הסופרים והאמנים: ביום ראשון האחרון נוסד בגטו איגוד הסופרים והאמנים. מטרתו לספק עזרה הדדית ותמריץ לאמנים החיים בגטו. לתעד את זכרם של האמנים שאינם אתנו עוד. לאסוף עבודות שננטשו על ידי אלה שנלקחו.

27 בינואר, 1942 / פקודות חדשות:
1. מותר להכניס לגטו רק חמישה קילו תפוחי אדמה, שלושה קילו לחם, בקבוק חלב, ובחשאי, קצת שומן.
2. אסור לשתות קוניאק בגטו. הוראה זו היא לטובת היהודים עצמם...
3. אסור לשחק קלפים.
4. יש לשמור בקפדנות על הקיצוב בחשמל.

30 בינואר, 1942 / טרנדיה וילנאית: אשה אחת שבעלה נחטף ונשלח למחנה עבודה, מצאה עבודה בבית המלאכה של הגסטפו. לפני ימים אחדים שלח קצין גרמני כותנות לתיקון, ביניהן גילתה האשה

כותנות של בעלה, שראשי התיבות של שמו רקומים על הכיס. היא התעלפה. הממונים הגרמנים הרגיעו אותה והבטיחו לה ש...בעלה בוודאי חי.

2 בפברואר, 1942 / יש בגטו הכל: ממש כמו בחיים הנורמליים. יש מסעדה בגטו - ארוחת ערב עולה 180-200 רובל. הם שותים קוניאק, אוכלים אווזים, הכל כמו לפני המלחמה. כאילו כלום לא קרה. לאחרונה גילתה המשטרה בית זונות... בקיצור, יש בגטו הכל!

16 בפברואר, 1942 / כלבים בגטו: סיפרנו על הכלבים שהלכו מרצונם אחרי בעליהם אל הגטו. עכשיו, כעבור 6 חודשים, כל הכלבים, במוקדם או במאוחר, עזבו את הגטו ולא נותר אפילו כלב אחד לרפואה...

1 במרס, 1942 / פורים בגטו: חגגנו את פורים בגטו. המשטרה ארגנה נשף. קבוצה של דתיים עשתה שמח. שתו קוניאק, שרו, רקדו, כאילו הכל נורמלי. אבל כיוון שלא מצאו עותק של מגילת אסתר נאלצו לפנות אל הסוציאליסט הרמן קרוק כדי שישאיל להם מן הספרייה.

12 במרס, 1942 / טלאי צהוב במתנה: קיבלתי היום במתנה מאדון גנס טלאי צהוב. קבוצה של יהודים בלגים והולנדים הובאה לקובנו. הם היו אמורים להיות מוצאים להורג ביריה. הם התנגדו ואחדים מהם הצליחו להתחבא. הטלאי היה שייך לאחד שנורה...

21 במרס, 1942 / כן, חיים טוב בגטו: נפתחו בגטו חנויות קטנות שאפשר למצוא בהן קמח, תפוחי אדמה, סוכריות. כל החנות מונחת בחוף, על שולחן. על יד רבע קילו בשר מונח לימון, על יד הלימון קילו סוכר... אומרים שהחיים בגטו טובים יותר מן החיים בחוף. יש בזה משהו. יש בגטו הרבה יותר פעילות, הרבה יותר חיוניות...

24 באפריל, 1942 / אין מטורפים: בכל קהילה נורמלית של כעשרים אלף איש, תמצא מספר לא קטן של אנשים שדעתם נטרפה עליהם. כאן בגטו, מקום בו הכל לא נורמלי, כמעט ואין מקרים של טירוף.

27 באפריל, 1942 / פתיחת תיאטרון הגטו: אמש התקיימה הצגת הבכורה של תיאטרון הגטו באולם שנקרא בית העירייה הקטן.

3 במאי, 1942 / הרעב דופק בדלת: אחד העובדים במשרד שלנו ביקש ממני שאתן לו תפקיד

של עבודה בישיבה מפני שהוא לא יכול לעמוד על הרגליים. ד"ר פיינשטיין סיפר שלא אכל כבר שלושה ימים. אילו רק יכול היה להשיג כמה גורים.

25 ביולי, 1942 / פונאר כפי שהוא ראה במו עיניו: הגיע לידי דיווח אותנטי מיהודי ששוטט בין קברי האחים: האזור כולו מכוסה ביער דליל וכולו מבותר ע"י שוחות ובורות שקוטרם 30-40 מטר ועומקם כ-6 מטר. אחדים קטנים יותר. מסביב לכל בור יש חומה של עפר שלא מכבר נפר. אחדים מהבורות חצי מלאים. אחרים מלאים לגמרי. תכולת הבורות מדיפה צחנה חריפה. פה ושם מציצים חלקי גופות מתוך הקרקע. לפעמים גופות שלמות. בכל השטח מפוזרים מסמכים, ארנקים, מראות קטנות, שטרות כסף קרועים, מחסניות ותרמילי כדורים.

29 בספטמבר, 1942 / פרמיירות בגטו: התיאטרון חידש את פעילותו במישינה מרץ. ספטמבר היה אמנם מוקדש לרפרטואר של דברים ישנים ואהובים, אבל אוקטובר יהיה חודש של פרמיירות, מחזות חדשים שאולי יזכו למחיאיות כפיים. נמצא עתה בהכנות הרוויז "לעולם אין לדעת" - הכותרת רלוונטית מאד לחיינו, שהם כל כך בלתי צפויים.

14 בדצמבר, 1942 / תעשייה בגטו: כפי שכבר ציינתי, אנחנו מתקדמים בהתמדה לקראת הקמת מרכז תעשייתי גדול. הגרמנים הם שדוחפים אותנו בכיוון זה. הם רוצים לנצל את העבודה היהודית הזולה למטרות צבאיות.

18 בדצמבר, 1942 / שלוש דקות דומייה: רק עכשיו גילה העולם שהגרמנים הורגים מאות אלפי יהודים. רק עכשיו! היום שמעתי ברדיו שממשלות לונדון ברית המועצות וארצות הברית הוציאו במשותף מינשר על רדיפת היהודים בכל הארצות שנכבשו על ידי הגרמנים.

8 במרס, 1942 / האולמות מלאים: ובכל זאת החיים חזקים יותר מכל דבר אחר. בגטו וילנה מתחיל שוב לפעום דופק החיים. הקונצרטים, שהוחרמו בהתחלה, התקבלו על ידי הציבור. האולמות מלאים. בערבי הספרות האולם לא מסוגל להכיל את מספר הבאים.

3 במרס, 1943 / מערכת חינוך שלמה: בפתיחת בית הספר לבנות בגטו ציינה אחת המורות שיש לנו בגטו מערכת חינוך שלמה.

25 במרס, 1943 / התמונה הולכת ומתבהרת: הגסטפו מפרסמים דוחות שמספר היהודים בגטו עלה ל-23 או 24 אלף. הם ממליצים להקטין את המספר ולהעמידו על 15 או 16 אלף. פירושו של דבר שכשמונת אלפים איש יישלחו מן הגטו.

27 במרס, 1943 / הפרמיירה של "האוצר" **מאת פינסקי:** אחרי תקופה ארוכה של הכנות עלה "האוצר" על בימת תיאטרון הגטו. נמסר לי כי נמכרו כל הכרטיסים להצגה וכן להצגות בשלושת השבועות הבאים... בחוף עומדים שוטרים "לקבל את פניהם" של החדשים שהגיעו מן הגטו של שוויצ'יאני. אבל כאן בתיאטרון - פרמיירה! ההצגה עברה יפה, המחזה מצויין, התפאורה יפהפיה - קשה להאמין שאנחנו בגטו.

5 באפריל, 1943 / היעד - פונאר: יותר מ-4,000 איש ב-83 קרונות רכבת. עכשיו כבר ברור לגמרי: הרכבות הולילו לפונאר...

16 במאי, 1943 / המפעלים מתרחבים: מספר התלמידים בבתי הספר הטכניים עלה למאה. התרחב בית המלאכה לתפירה ברחוב רודניקה והוא יכול עתה לקלוט חמישים עובדים נוספים. התקבלו הזמנות ענקיות מהצבא.

12 ביוני, 1943 / הופעה בעברית: לפני יומיים התקיימה הפרמיירה של הסטודיה העברית הדרמטית. הועלה מחזהו של פינסקי "היהודי הנצחי". רוב השחקנים הם שוטרים.

22 ביוני, 1943 / אבק שריפה: הגטו מתחיל להידמות לחבית אבק שריפה שעלולה להתפוצץ כל רגע.

4 ביולי, 1943 / הזמנות חדשות מן הצבא: בתי המלאכה בגטו כורעים תחת עומס העבודה. ההזמנה האחרונה היתה ל-100,000 זוגות גרביים ו-20,000 זוגות מגפיים.

14 ביולי, 1943 / לעמוד על המשמר: הנידונים למוות זכאים לדעת את שעת ההוצאה להורג. האם איננו יודעים לבטח שגורלנו נגזר? חשוב לעמוד על המשמר כדי שאם יקרה משהו, נוכל למות כמו בני אדם... ובעוד אנחנו מצפים למלאך המוות, בעוד אנחנו מחכים לשוחט, אנחנו מרחיבים את בתי המלאכה בגטו... אנחנו בונים את "פיתום ואת רעמסס..." ■

יעקב גנס

הדמויות במחזה מבוססות רובן ככולן על אנשים שחיו ופעלו בגטו.

ישראל סגל במחזה הוא מכונה שרוליק, המנהל האמנותי של תיאטרון גטו וילנה. מהבודדים ששרדו והיה אחד המקורות לסיפור תיאטרון הגטו. במציאות לא היה ישראל סגל מפעיל בובות. בוילנה פעל לפני המלחמה תיאטרון בובות יהודי בשם "מיידים" (מי שידו בכל ויד כל בו) תיאטרון סטירי פוליטי. הבובה ש"משחקת" בהצגה נוצרה בהשראת תיאטרון הבובות היידי.

הנס קיטל קצין צעיר, בן 22, שהתמנה כאחראי על הגטו. היה בוגר ביי"ס למשחק ונגן סקסופון. היו לו קשרים עם פסנתרנית יהודייה מהגטו, שאיתה היה מנגן בפסנתר בארבע ידיים. קיטל היה זה שבעצם חיסל את הגטו והתושבים שנותרו בחיים נשלחו למחנות עבודה. אחרי המלחמה נעלם ושמו הופיע ברשימת פושעי המלחמה המבוקשים. היתה שמועה שנהרג כשעלה על מוקש בצ'כסלובקיה.

הרמן קרוק

הרמן קרוק מייסד הספרייה בגטו. היה פעיל תרבות של הבונד - מפלגה סוציאליסטית מהפכנית יהודית, שדגלה בהשתתפות הפרולטריון היהודי במהפכה ובכינון אוטונומיה תרבותית-יהודית ביידיש, לאחר כינון המשטר הסוציאליסטי באשר הוא. קרוק ניהל יומן בגטו, בו רשם את כל המאורעות שהגיעו לידיעתו. יומן זה היה אחד המקורות העיקריים לתחקיר שהוביל לכתיבת המחזה.

יעקב גנס ראש המשטרה היהודית בגטו ולימים ראש הגטו. היה איש בית"ר, ששרת כקצין בצבא הליטאי בשנות העשרים. הוצא להורג על ידי הגרמנים כעשרה ימים לפני חיסול הגטו, באשמה של שיתוף פעולה עם המחותרת היהודית שפעלה בגטו. נאומים שנשא בפורומים שונים ושתועדו בספרים שעסקו בשואה, משמשים כמקור לאחדים מהמונולוגים של גנס בהצגה. גנס ניסח את מדיניותו במילים הבאות: "אם אני צריך להקריב אדם כדי להציל שניים, אקריב את האחד ואציל את השניים". הוא יישם את עקרונותיו בכך שנתן עדיפות להשרדותם של צעירים על פני קשישים וחולים.

ויסקופ חייט יהודי שהפך בגטו למיליונר לאחר שידם הקמת מפעל לשיפוץ מדי הצבא הגרמני. כיון שתעודת עבודה היתה מעין ביטוח חיים, אנשים שילמו לוויסקופ שוחד כדי להתקבל לעבודה במפעל. זה היה אחד ממקורות הונו של וויסקופ. בשלב מסוים, כשהתחיל להתור תחת מעמדו של גנס, דאג גנס לחיסולו ע"י הגרמנים.

סאלק דסלר בן למשפחה יהודית עשירה, נחשב ל"נוער הזהב" של וילנה. התחתן עם פולניה יפהפייה וקינא לה מאד. מחשש שתעזוב אותו הרעיף עליה תכשיטים ששדד מהקורבנות. היה ידוע כאיש גס רוח. היה סוכן של הגסטפו בתוך היודנראט. כשולנה שוחררה הוצא להורג על ידי הפרטיזנים היהודים.

חיה רוזנטל (חיה'לה) דמותה של הזמרת חיה מבוססת על דמויותיהן של שתי זמרות שחיו בגטו, האחת לובה לוזקא, שהיתה זמרת קלאסית והיא זו שנתפסה כשעליה קילו שעועית והוצאה להורג. השנייה, חיה רוזנטל, הופיעה בקברט של תיאטרון הגטו. חייה ניצלו בזכות קאפו (ראש ביתן) שהתאהב בה. היא היגרה אתו לדרום-אפריקה ושם נפטרה.

המחתרת ארגון המחותרת היהודית בגטו וילנה נקרא בשם "FPO" (ארגון הפרטיזנים המאוחד) והוא כלל את נציגי כל הזרמים הפוליטיים בגטו. בראש הארגון עמד הקומוניסט היהודי איציק ויטנברג וסגניו היו אבא קובנר מתנועת השומר הצעיר, יצחק גלזמן מבית"ר ואברהם חביניק מתנועת הבונד.

פונאר אתר ההשמדה ליד וילנה. פונאר הוא מקום קייט בלב יער, במרחק 10 ק"מ מוילנה. הצבא הרוסי שנסוג מוילנה עם פלישת הגרמנים, הותיר במקום מחפורות ענקיות ששימשו לאיסחון תחמושת. הגרמנים השתמשו במחפורות כבורות ירי שלתוכם השולכו גופותיהם של המוצאים להורג. רצח המוני היהודים בפונאר החל בסוף יוני-תחילת יולי 1941 ונמשך עד תחילת יולי 1944. תחילה נקברו הנרצחים בבורות שבמקום. בספטמבר 1943 החלו לפתוח את הבורות ולשרוף את הגוויות כדי למחוק את עקבות הפשע. מן החיסול ההמוני של עשרות אלפי יהודים שרדו נשים אחדות שחזרו לגטו ודיווחו על המתחולל בפונאר. בתחילה סרבו השומעים להאמין לסיפורי הזוועה.

אקציה פעולה. הכוונה למצוד אחר יהודים על מנת לשלוח אותם לפונאר.

סלקציה פעולה שהגרמנים היו מקיימים בכל אקציה למיון האוכלוסיה היהודית, כדי לקבוע מי למוות ומי לחיים.

הספרייה והארכיון בספרייה הציבורית שהוקמה בימים הראשונים לקיום הגטו היו כ-45,000 ספרים. היו רשומים בה כ-2,500 קוראים קבועים וכ-5,000 איש ביקרו באולם הקריאה מדי חודש, בקיץ של 1942. לאחר שהוצא צו על שמירת אוצרות התרבות, חוייבו תושבי הגטו לדווח על חפצי אמנות, תשמישי קדושה וכד', ולרכז אותם בספרייה לשימוש הכלל. בארכיון הגטו נאספו אלפי מסמכים, ביניהם פקודות של הממשל הגרמני, הוראות היודנראט והמשטרה היהודית, עדויות של ניצולים מפונאר וכו'. בספטמבר 1942 מינה גנס צוות לכתיבת תולדות הגטו.

פונאר

שְׁקֵט, שְׁקֵט, בְּנֵי נְחֻרְשָׁה!

כָּאן צוֹמְחִים קִבְרִים,

הַשּׁוֹנְאִים אוֹתָם נָטְעוּ

פֶּה מַעֲבָרִים.

אֶל פּוֹנָר דְּרָכִים יוֹבִילוּ,

דְּרָף אֵין לְחֹר,

לְבִלֵי שׁוֹב הֶלֶף לוֹ אָבֵא

וְעַמּוֹ הָאוֹר.

שְׁקֵט, בְּנֵי לֵי, מְטֻמְוֵי לֵי,

אֶל נְבִכָה בְּכָאָב!

כִּי בֵין פֶּה נִכָּה בְּכִינּוּ

לֹא יִבֵּין אוֹיֵב,

גַּם הֵיִם גְּבוּלוֹת וְחוֹף לוֹ,

גַּם הִנְּלֵא סִיג וְסוֹף לוֹ -

עֲנוּתְנוּ זֹאת

הֵיא בְּלֵי גְבוּלוֹת,

הֵיא בְּלֵי גְבוּלוֹת.

מתוך השיר "פונאר", שחובר בגטו

מילים: נוח וולקוביסקי, שמרקה קצ'ריניסקי

לחן: אלק וולקוביסקי (אלכסנדר תמיר)

נוסח עברי: אברהם שלונסקי

מוסיקה בגטו בגטו נוסדה תזמורת סימפונית שניגנה בקונצרטים הפומביים. הכנסות הקונצרט הראשון, שהסתכמו ב-4,000 רובלים, נועדו למטרות סעד. הקונצרטים הפכו למאורע חברתי חשוב. בגטו נפתח בית ספר למוסיקה ולמדו בו כ-100 תלמידים. בנוסף אורגנו שתי מקהלות, ביידיש ובעברית. איגוד המוסיקאים הוקם ב-10 בפברואר 1942. בגטו חיו משוררים ומלחינים שהמשיכו ליצור גם בתקופות הנוראות ביותר. ביניהם אברהם סוצקבר, שמרקה קצ'ריניסקי, לייב רוזנטל, הירש גליק ואחרים. עם המלחינים נמנה ילד בן 11 אלק וולקוביסקי (המוסיקאי אלכסנדר תמיר).

רוני תורן: סקיצה לבמת ההצגה "גטו" - מה קורה ל"אמת" או להיסטוריה כשהיא עוברת לבמה?

גטו היסטורי או גטו בימתי? / רוני תורן

ה במאי הבריטי פיטר גרינוואי אמר באחד מסרטיו: "אין היסטוריה - יש היסטוריונים". אמני התיאטרון, כמו גם אמני הציור והקולנוע, הם סוג של היסטוריונים, המתרגמים ובונים נרטיב היסטורי עצמאי, שאינו נכון יותר או פחות מכל נרטיב אחר. שקספיר כתב מחזות הקרויים היסטוריים, ויצר בהם אלטרנטיבה לעובדות היסטוריות ידועות על שושלות מלכים בריטיות. ברכט ב"עליית הרייך" או ב"ארתור אוי" ניסה לא רק לחנך, אלא אף להשפיע על מהלכי ההיסטוריה. הבימאית הצרפתייה אריאן מנושקין העלתה בהצגתה "1789" את אירועי המהפכה הצרפתית מנקודת מבטו של העם - ולא מנקודת ראותו של המלך - ובנתה מבט אלטרנטיבי להיסטוריה. ורק לאחרונה הפך במאי הקולנוע טרנטינו ב"ממזרים חסרי כבוד" את מלחמת העולם השנייה לזירה תיאטרלית, ושיכתב ביד חופשית את נתוני ה"היסטוריה".

אריסטו, בפואטיקה שלו, עסק רבות ביחס המורכב בין האמת (או ההיסטוריה), לבין ייצוגה באמנויות השירה והדרמה. חלק נכבד בהגותו מנסח את הפער בין האמת/המציאות לבין השקר/הבדיון, בין המסמן למסומן, ורואה בקשר ביניהם את ליבו של המעשה התיאטרוני. במונח "מימזיס" הגדיר אריסטו את ייצוגם הבימתי של העולם החוץ-בימתי, של האמת, או של אירועי ההיסטוריה. הפואטיקה שלו עוסקת בכלים השונים להשגת המימזיס באמצעות הקול, הפעולה, ההתנהגות, התנועה והעיצוב הפלסטי. עיצוב החלל הבימתי הוא, איפוא, אמצעי נוסף לייצוג האמת. והחלל הפיסי, הניצב על הבמה, זה הנראה לעין, מוחשי ואמיתי ככל שיהיה, הוא אך ורק פרוזודור אל החלל הדרמטי - זה שהצופה משלים ממגירותיו הפרטיות. ועל כן, אימאזים - דוגמת ערימת נעלים, ערימת ספרים - שהקהל רואה על במת "גטו", אינם רק האובייקטים הניצבים

על הבמה, אלא גם בבחינת שליחים הבאים לפשפש במגירות הזיכרון הקולקטיבי של הצופה, ולהזמין מתוכן את סך כל התמונות, הזיכרונות, המטען הרגשי, ההיסטורי, שמחזיק כל אחד סביב האירוע/התקופה/ המקום, המכונים במילות קוד "גטו", "שואה" וכד'.

הצופה, אם כן, כמו הבמאי, או השחקן, או המעצב, כותב את ההיסטוריה באופן פעיל תוך כדי צפייה, גם אם אינו מודע לכך תמיד.

המחזה "גטו" מבוסס על יומנים, עדויות, שירים וסיפורי ניצולים. לכאורה, מחזה היסטורי, המזמין שיחזור מדויק של אירועים שנתקיימו. יש עדויות למקום, לצורה ולבוש הפיזי. וגם אם שילב המחזאי אירועים בדויים, מקבלים כולם חותמת של "אמת" היסטורית.

מה קורה ל"אמת" או להיסטוריה כשהיא עוברת לבמה?

"גטו" המועלה שוב ושוב בשפות שונות ועל ידי צוותים שונים, זוכה בכל פעם להלבשה חדשה. התמונות והתעודות מגטו וילנה פרושות בפני כל צוות יוצרים, אבל כל אחד בוחר לזהות בהן משהו אחר, ובכך לא רק שנוצר בכל הפקה מחזה חדש, אלא נכתבת על הבמה היסטוריה חדשה. את הכתיבה הזאת עושה צוות היוצרים (במאי, מעצבי במה, תלבושות, תאורה) בתהליך שאנחנו מכנים "סצנוגרפיה": כתיבת הדרמה באופן סצנרי (בימתי). בתהליך מרתק זה הופכות סצנות כתובות לפעולה בחלל ובזמן.

לבמה כללים ואיכויות משלה. סגולתה המרכזית של הבמה, כאמור, שהיא מסמנת, מייצגת, ועל כן יכולה לדחוס לתוכה זמן, מקום וחלל, בבחינת "העולם כולו במה", או במהופך - הבמה כולה עולם. את תהליך הדחיסה הזה ניתן לכנות גם סגנון (stylizing). בתהליך סגנון הבמה להפקת "גטו" הנוכחית, ניבנה חלל תיאטרוני עצמאי וחד פעמי, העושה, אמנם, שימוש בציטוטים היסטוריים וארכיטקטוניים, בחפצים (ערימת רהיטים, ערימת שקי בגדים), בדימויים (גדר המתכת), כמו גם במילים, בגד, צבע, אור, ג'סטות ומוסיקה - אבל מחבר ביניהם על פי מפתח שונה מן ה"אמת".

על הבמה מתקיימת אמת אחרת. אמת הפעולה

הדרמטית והסיטואציה הבסיסית: כליאה, סגר, דיכוי, אלימות וכד'. הדמויות מושלכות אל תוך חלל סגור, הרמטי, שאין בו כניסות ויציאות. הן נידונות לחיות על הבמה. מושלכות כחפצים, ממש כמו ערימת הרהיטים או ערימות הספרים. גם הערימות אינן רק הד למראות מוכרים מן ההיסטוריה, אלא טריטוריות מתוכן נאבקות הדמויות זו בזו: לגנס ולאנשי המשטרה שלו ערימת הרהיטים/רכוש/מעמד - ובאלכסון ממנה ניצב קרוק, מתנגדו הגדול של גנס, על ערימת ספרים/ ערכים/ קניין רוחני. על רקע החנק הפיסי נוצר הקונפליקט: בין הצורה, החומרים (מלבן, מתכת) לבין העשייה האמנותית של קבוצת השחקנים: השירה, הריקודים וההומור (מסך קטיפה מפואר, מסך מצוייר וכ').

העלאת המחזה "גטו" אינה נעשית לצורך תיעוד, אלא עושה שימוש במדיום התיאטרוני ובחומרי העבר על מנת לשאול, לבחון ולהבין תהליכים אישיים, חברתיים, היסטוריים ולאומיים. תהליכים בעבר, אבל עוד יותר - תהליכים בהווה. ה"גטו" לא הסתיים עם השחרור ההיסטורי מחומותיו, והוא ממשיך להתקיים בחיינו כנוכחות פיזית יום-יומית. לא צריך לגרד הרבה כדי למצוא אותו כאן ועכשיו. ומכאן, שיעודה של החוויה התיאטרונית בהבנת ההווה יותר מאשר שימור העבר.

מעבר לכל האמור למעלה חשוב לזכור כי המחזה עצמו מאפשר בצורת כתיבתו חירות סובייקטיבית: כל ההתרחשויות מובאות מתוך זיכרונה של אחת הדמויות: שרוליק, שחקן גטו וילנה, מתבקש להיזכר ולהעלות תמונות מחיי הגטו. נקודת הפתיחה היא בהווה. דירה בתל-אביב. ארבעים שנה לאחר תום מלחמת העולם השנייה. דרך סיפורו של שרוליק אנחנו עוברים, כמעט בתחבולה קולנועית ("דיזולב") אל מראות העבר. ובממלכת הזיכרון, כמו בתיאטרון, הכל אפשרי: אין עקביות, אין הבדל בין אמת לבדיון - דגלים נוחתים, שורות בגדים עולות, פרחים צצים, מנורות... ועל כן, שוב, האמת לובשת מבט אישי ולא "אמיתי".

כפי שאמר פעם הצלם האמריקני ריצ'רד אבדון - "כל התצלומים מדויקים. אף אחד מהם אינו אמת". כך בדיוק על במת "גטו": כל הנראה על הבמה נכון, אבל שום דבר אינו אמת. ■

"גטו" ברחבי העולם

"גטו", שבכורתו התקיימה בתיאטרון העירוני חיפה ב-1984, בבימויו של גדליה בסר, בתקופת כהונתם של נעם סמל כמנכ"ל ועמרי ניצן כמנהל אמנותי, הוצג ב-66 תיאטראות ברחבי העולם מטוקיו ועד לונדון, מוילנה ועד סידני, וזכה בפרסים בינלאומיים יוקרתיים. המחזה בוים ע"י גדולי הבמאים בתקופתנו וביניהם פיטר צאדק הגרמני, ניקולאס הייטנר האנגלי, קאלווין מקלין האמריקאי, דניאל בנואן הצרפתי, תמיה קוראיימה היפני.

◀ שער התוכניה של הפקת "גטו" שהועלתה על בימת התיאטרון הלאומי האנגלי, לונדון 1989. במאי: ניקולס הייטנר

הפקות "גטו" 1984: התיאטרון העירוני חיפה • פראייה פולקסבינה, ברלין, גרמניה • 1985: דויטשה שאושפילהאוס, המבורג, גרמניה • תיאטרון עירוני היילברון, גרמניה • תיאטרון עירוני קלן, גרמניה • תיאטרון עירוני מאלמו, שבדיה • תיאטרון דבליו.פי., טורונטו, קנדה • תיאטרון עירוני דיסלדורף, גרמניה • 1986: תיאטרון עירוני גטבורג, שבדיה • נורסקה

תיאטרט, אוסלו, נורבגיה • תיאטרון עירוני אוסנבריק, גרמניה • תיאטרון ארצי לינץ, אוסטריה • תיאטרון עירוני ריימס, צרפת • תיאטרון קרטיי, פאריס, צרפת • קומדי-דה-סנט-אטיין, צרפת • התיאטרון הלאומי, בריסל, בלגיה • תיאטרון גלוב, אמסטרדם, הולנד • מרק טייפר פורום, לוס אנג'לס, ארה"ב • 1987: אליזבת בינה, זלצבורג, אוסטריה • תיאטרון עירוני בילפלד, גרמניה • תיאטרון עירוני מיינץ, גרמניה • תיאטרון עירוני אינגולשטאדט, גרמניה • תיאטרון עירוני בראונשוויג, גרמניה • תיאטרון המלכותי אנטוורפן, בלגיה • 1988: תיאטרון דה אפל, האג, הולנד • לימבורג טונל סיטארד, תיאטרון נייד, הולנד • 1989: התיאטרון הלאומי, לונדון, אנגליה • סירקל-אין-דה-סקוור, ניו יורק, ארה"ב • 1990: מאדאץ, בודפשט, הונגריה • 1991: תיאטרון אמנותי וילנה, ליטא • 1992: תיאטרון נובי, פוזנאן, פולין • התיאטרון הלאומי, בוקרשט • תיאטרון גרילו, אסן, גרמניה • תיאטרון עירוני מאגדבורג, גרמניה • תיאטרון גורקי, ברלין, גרמניה • תיאטרון עירוני ברמן, גרמניה • 1993: תיאטרון לאומי מאנהיים, גרמניה • תיאטרון עירוני גיסן, גרמניה • תיאטרון עירוני לינבורג, גרמניה • תיאטרון עירוני בזל, שוויץ • 1994: התיאטרון הארצי, קוטבוס, גרמניה • תיאטרון הדור הצעיר, דרזדן, גרמניה • תיאטרון העם, רוסטוק, גרמניה • 1995: תיאטרון הארטקה, וושינגטון די.סי, ארה"ב • התיאטרון הארצי, קאסל, גרמניה • תיאטרון עירוני, קארפלד, גרמניה • תיאטרון שין-קובה, קובה, יפן • תיאטרון קוקון, טוקיו, יפן • תיאטרון פוליבלוט, לונדון, אנגליה • תיאטרון גרנצלאנד, אאכן, גרמניה • תיאטרון עירוני אולדנבורג, גרמניה • 1996: בואנוס איירס, ארגנטינה • בלפאסט, אירלנד • 1997: די.אס.ווי. באוצן, גרמניה • 1998: התיאטרון העירוני חיפה, ישראל • לאנדס תיאטר, אינסברוק, אוסטריה • 1999: פיימאס דור, שיקאגו, ארה"ב • 2000: התיאטרון הלאומי אנקרה, טורקיה • 2004: תיאטרון דרבצ'ין, הונגריה • 2008: תיאטרון עירוני קלאגנפורט, אוסטריה • תיאטרון עירוני פלאואן, גרמניה • 2009: תיאטרון עירוני ברמהאפן, גרמניה • 2010: התיאטרון הקאמרי של תל-אביב • התיאטרון העירוני, קצ'קמט, הונגריה • התיאטרון הלאומי, טיביליסי, גאורגיה.

כרטיסים 1984: פרס "כינור דוד" ליהושע סובול, מחזאי השנה. • 1985: "גטו" נבחר בברלין ע"י כתב העת "תיאטר הויטה" למחזה הזר הטוב ביותר וההצגה נבחרה להצגת העשור. • 1989: פרס ה"איווינג סטאנדארד" למחזה הטוב של השנה, ולהצגה הטובה ביותר, לונדון, בריטניה. • פרס המבקרים למחזה הטוב של השנה, לונדון, בריטניה. • 1990: "גטו" נבחר כמועמד סופי לפרס לורנס אוליבייה למחזה הטוב של השנה, לונדון, בריטניה. • 1995: פרס מאיינצי לאמנויות, למחזה הטוב ביותר, ולהצגת השנה, יפן. • 1996: פרס יומיורי שימבון גרנד-פריז למחזה הטוב ביותר של השנה, ולהצגה הטובה ביותר, יפן. • פרס יושיקו יואסה למחזה הטוב ביותר, יפן. • 1999: פרס ג'פרסון למחזה הטוב ביותר של השנה, ולבמאי המצטיין של השנה, תיאטרון "פיימוס דור", שיקאגו, ארה"ב.

איתי טיראן, אלי גורנשטיין

אסף רוט, שמואל אלבו, גלעד הראל, אניה בוקשטיין, גלעד הילדסהיים

יהושע סובל / המחאי מחזאי, סופר ובמאי. נולד בישראל ב-1939. שרת בנח"ל והיה חבר קיבוץ שמיר. השתלם בהוראת הומניסטיקה בסמינר "אורנים". לימד ספרות במוסד החינוכי של קיבוץ הגליל העליון. בשנים 9-1965 שהה בפאריס, למד פילוסופיה באוניברסיטת הסורבון, השתלם בביתו במכללה הלאומית לאינפורמטיקה, לימד בביה"ס הישראלי ושימש ככתב "על המשמר" בצרפת. בשנות ה-60 כתב סיפורים קצרים שהתפרסמו ברבעון "קשת" ובבמות ספרותיות אחרות. בתקופת לימודיו בפאריס החל לכתוב מחזות. בשווייץ, בגרמניה, באוסטריה ובתיאטרון חיפה מחזהו **הימים הבאים**. מאז כתב 60 מחזות שרובם הוצגו בהצלחה רבה בתיאטראות ישראל, ורבים מהם זכו להפקות בכורה עולמיות בארה"ב, בנובגיה, בשווייץ, בגרמניה, באוסטריה ובהולנד. בשנים 8-1984 כיהנו סובל וגדליה בסר כמנהלים האמנותיים של תיאטרון חיפה. ב-1984 עלה שם **גטו** בבימויו של בסר, ובמקביל בברלין בבימויו של פיטר צאדק, בהפקה מהוללת שהביאה לפירסומו של המחזה ברחבי העולם. הוא תורגם ליותר מ-20 שפות והועלה בעשרות הפקות, ביניהן בתיאטרון הלאומי הבריטי (1989) בבימויו של ניקולאס הייטנר. מחזות נוספים של סובל שהופקו ברחבי העולם: **סילבסטר 72**, **נפש יהודי**, **פלשתניאית**, **אדם**, **במרתף**, **עין בעין**, **שניידר ושוסטר**, **סינדרום ירושלים**, **סולו**, **17 גג**, **עד ראיה**, **אהבה בזמנים אפלים**, **חרדת המוות של הבצל**, **נוודים ו-LIBERA ME**. הפולידרמה **אלמה**, בבימויו של פאולוס מאנקר, הוצגה במשך 13 שנים רצופות בווינה, ולאחר מכן בוונציה, ליסבון, לוס אנג'לס, ברלין, זמרינג, וב-2009 הועלתה במוזיאון המחזאות בירושלים. המחזות **נפש יהודי** ו**גטו** מופיעים ברשימת "המחזות המודרניים הטובים ביותר במחזאות העולמית" שנבחרו ע"י LMDA - Literary Managers and Dramaturgs of America. **נפש יהודי** זכה בפרס מסקין. פרסי "כינור דוד" הוענקו ל**נפש יהודי**, **אחרון הפועלים**, **גטו**, **הביתה הביתה**, **ליל העשרים**. הפלשתניאית זכה בפרס עיסאם סרטאווי. ב-2003 הוענק לו הפרס ע"ש רוזנבלום על מכלול יצירתו. ב-2008 הוענק לו תואר דוקטור לשם כבוד מטעם מכון וייצמן. כתב שלושה מחזות ביידיש: **אליב פאר א גראשן**, **געבירטיג וגן עדן**. בין תרגומיו לתיאטרון: **דרייפוס** של גרימברג, **ידיים מזוהמות** של סארטר, **טרטיף**, **החולה המדומה** של מולייר, **מולייר** של בולגקוב, **מדמואל זולי** של סטרינדברג, **היהודי זיס** של קורנפלד, **פרופ' ברנרדי** של שניצלר. ספרים: "שתיקה" היה מועמד לפרס ספיר, הספרייה החדשה, 2000. "וויסקי זה בסדר", הספרייה החדשה, 2005, "כאן ועכשיו", ידיעות אחרונות, 2006.

עמרי ניצן / הכמאי נולד ב-1950 בתל-אביב. בוגר המגמה לבימוי בדרמה סנטר לונדון. 1979-1974: במאי בית תיאטרון הבימה. 1979-1980: במאי בית תיאטרון הקאמרי. 1980-1985: מנהל אמנותי בתיאטרון חיפה. 1985-1991: מנהל אמנותי בתיאטרון הבימה. 1991-1993: מנהל אמנותי בפסטיבל ישראל, ירושלים. משנת 1994 משמש כמנהל האמנותי של התיאטרון הקאמרי. ביים חמישה מחזותיו של ברטולט ברכט: **חתונה ועלייתה ונפילתה של העיר מהגוני** בהקאמרי, 1980; **מעגל הגיר הקווקזי** בהבימה, 1987; **הנפש הטובה מסצ'אן** בתיאטרון הלאומי של מינכן, 1989; **אמא קוראז'** בקאמרי, 2002. ביים עשרה מחזות שקספיר: **חלום ליל קיץ והלילה השנים-עשר** (הבימה), **נשי וינדזור העליונות**, **ריצ'רד השלישי**, **הסוחר מונציה**, **קומדיה של טעויות**, **כטוב בעיניכם** (הקאמרי), **מהומה רבה על לא מאומה** (תיאטרון חיפה), **כטוב בעיניכם** (תיאטרון באר-שבע), **המלט** (התיאטרון הקאמרי). בין שאר ההצגות שביים: **על קלות דעת וצביעות**, **מי תהום**, **האוצר**, **הזכייה הגדולה**, **המטבח**, **הביתה הביתה**, **מותו של סוכן**, **סוף ההתחלה**, **משרתם של שני אדונים**, **ביקור הנברת הזקנה**, **סיפור משפחתי**, **רצח**, **המורדים**, **אויב העם**, **אמא קוראז'**, **דמוקרטיה**, **יתוש בראש**, **היה או לא היה**. באופרה הישראלית ביים את **שיקוי האהבה** מאת דוניצטי (הוצגה גם באופרה של ברלין ובפסטיבל האופרה של פינלנד), **האיטלקיה באלג'יר** מאת רוסיני, **אותלו** מאת ורדי, **מסע אל תום האלף** מאת יוסף ברדנשווילי וא. ב. יהושע (הוצגה גם באופרה של רומא), **הילד חולם** מאת גיל שוחט וחנוך לוין. בטוקיו ביים את **נבוקו**. פרסים: זכה בפרס טנא לבימוי. זכה 4 פעמים בפרסי "כינור דוד" ופעם אחת בפרס "ורד הכסף" כבמאי השנה. חתן פרס חנה וגוטליב רוזנבלום לשנת 2000. זכה 5 פעמים בפרס התיאטרון הישראלי בקטגוריית "במאי השנה": על **רצח** שזכתה גם בתואר "הצגת השנה" לשנת 1997, על **המורדים** - שזכתה גם בתואר "הצגת השנה" לשנת 1998, על **קומדיה של טעויות** שזכתה גם בפרס התיאטרון הישראלי לשנת 1996 כ"קומדיה של השנה", על **כטוב בעיניכם** בבימויו שזכתה גם בתואר "ההצגה המחודשת הטובה ביותר" לשנת 2001 ועל **המלט** שזכתה גם בתואר "הצגת השנה" לשנת 2005. בשנת 1997 זכה בתואר "איש השנה בתיאטרון" מטעם "ידיעות אחרונות" וערך 2, ובאותו תואר מטעם "מעריב". לא מכבר זכתה **המלט** בתואר "הצגת העשור", לאחר מישאל שנערך בין חמישים אנשי תיאטרון מתחומים שונים. **אמדיאוס** זכתה בפרס "העלאה המחודשת" לשנת 2009.

רוני מורן / מטעב התכאורה יליד ירושלים. החל את לימודיו בפריס. בוגר החוג לתיאטרון באוניברסיטת תל-אביב. עיצב תפאורה ולחלק מן ההפקות גם תלבושות במרבית התיאטראות בארץ. בין ההפקות: **הנשים האבודות מטרויה**, **קסטנר**, **שיץ**, **פינמליון**, **רומנטיקאים**, **ביבר הזוכית**, **כנר על הגג**, **ינטל** (בתיאטרון הקאמרי), **מאחורי הגדר**, **המלך מתיא הראשון**, **גן הדובדבנים**, **חנות הדמים**, **סלאח שבת**, **יהוא**, **הילד חולם**, **אכזר מכל המלך**, **מראה מעל הגשר**, **נמר חברבורות** (בתיאטרון הבימה). **אילוף הסוררת**, **אליל ההמונים**, **אותו ואת בנו**, **היהודי זיס** (בתיאטרון באר-שבע), **גימפל תם**, **מידה כנגד מידה**, **האישה מן הים**, **שחף**, **דון פרלימפליון**, **האשליה** (בתיאטרון החאן), **טרדפורד טנזי**, **נהג ציירת** (בית ליסין), **עיר הנפט** (קאמרי/חיפה) **אנטיגונה**, **חגיגה** (הבימה/הקאמרי), **אצל הים** (קבוצת רות קנר). **שלומית** (המעבדה). הפקות בחו"ל: **הללויה ברודוויי** (פרנקפורט), **קסטנר** (היילברון), **הסוחר מונציה** (ווימאר) **אמא קוראז'** (טוקיו) **מחלת נעורים**, **בית ברנרדה אלבה** (קובנטרי). בין הפקות האופרה שעיצב: **לה בואה**, **סיפורי הופמן**, **בוריס גודונוב**, **דון ג'ובאני** (האופרה הישראלית), **חליל הקסם** (התז' הפילהרמונית הישראלית) **רוברטו דברו** (מונטה קרלו) **מריה סטיוארט**, **אנה בולנה** (בולוניה וטורינו), **טנהויזר** (מינכן), **סלומה** (שטוטגרט), **קללת פאוסט** (לונדון), **חליל הקסם** (סנטה-פה), **סיפורי הופמן**, **אותלו** (אנטוורפן) **קולרבו**, **נישואי פיגרו** (סארברוקן). פרסים: פרס מאיר מרגלית לאמנות הבמה (1986), מדליית כסף בקוואדרינלה של פראג (1991), מדליית כסף בתערוכת עיצוב בינלאומית WORLD STAGE DESIGN טורונטו (2005), פרס לנדאו של מפעל הפיס (2009).

אריזה סורוגונסקי / מטעבת התלבושות בוגרת המגמה לעיצוב בחוג לתיאטרון של אוניברסיטת תל-אביב. בין ההצגות הרבות אותן עיצבה - תפאורה ותלבושות: **חברות הכי טובות**, **הורדוס**, **ליזיסטרטה 2000**, **הרב קמע**, **קופנהגן**, **ילדים רעים**, **הצמח של אבא**, **המפיקים**, **מותו של סוכן**, **תרה**, **היה או לא היה**, **משפחה חמה** בתיאטרון הקאמרי; **המים זוכרים**, **ז'קו**, **הקונצרט**, **סליחות**, **פלדה**, **נערי ההיסטוריה** בתיאטרון בית ליסין; **חבילות מאמריקה**, **תמרה**, **כולם אוהבים את אופל**, **מועדון האלמנות העליונות** בתיאטרון הבימה. **הדוד מקייפטאון**, **אילוף הסוררת**, **להיות או להיות**, **האישה שבישלה את בעלה** בתיאטרון חיפה; **מקס ומוריצ** - אופרה לילדים בהפקת המדיטק בחולון. עיצוב תפאורה: **ארוחה עם חברים**, **אלטלנה**, **תאונה** בתיאטרון בית ליסין. **מטמורפוזה**, **כובע מלא גשם** בבית צבי. עיצוב תלבושות: **רצח**, **אויב העם**, **המפקח**, **אמא קוראז'**, **אישה**, **בעל**, **בית**, **מילאנו**, **כנר על הגג**, **הבדלה**, **ינטל** בתיאטרון הקאמרי; **אותלו**, **הכפיל**, **המיליונרית מנאפולי** בתיאטרון חיפה; **המתחזה** בתיאטרון באר-שבע; **שלוש נשים נבוהות**, **הדיבוק**, **ציד המכשפות** (בשיתוף תיאטרון חיפה) בתיאטרון הבימה; **הרולד ומוד**, **ביאנקה**, **סתיו ימיו**, **אמנות**, **סילביה**, **שבעה**, **ספר הג'ונגל**, **ערפל**, **טוב**, **אנדה**, **אקווס**, **הבנאליות של האהבה**, **תנאים של חיבה**, **תקלה קלה** בתיאטרון בית ליסין. עיצבה את תלבושות לאופרה **נבוקו** בבימויו של עמרי ניצן בטוקיו. עיצבה תפאורה לטקס הענקת **פרס ספיר** בטלוויזיה.

יוסי בן-נון / המוסיקאי פסנתרן ומלחין. בוגר תואר ראשון ב"אקול נורמל סופרייר" בפריז. בוגר תואר שני ב"מנהטן סקול אוף מיוזיק" בניו-יורק. הופיע כסולן עם כל התזמורות הסימפוניות בארץ. היה בין זוכי קרן שרת במשך 12 שנים ברציפות. בעל פרס אקו"ם להלחנה לתיאטרון לשנת 1992. זוכה פרס מאיר מרגלית להלחנה לתיאטרון לשנת 2000. זוכה פרס התיאטרון לשנת 2004 על המוסיקה להצגה **הנאבהים והנעימים**. הלחין ושימש מנהל מוסיקלי בהצגות בכל התיאטראות בארץ. בין עבודותיו - תיאטרון הבימה: **ירמה**, **ההולכים בחושך**, **בית ברנרדה אלבה**, **קופסה שחורה**, **הנאבהים והנעימים**, **חודש בכפר**, **העז או מי זאת סילביה?**, **מלחמה**, **אנה קארנינה**, **כל החיים לפניו**, **אילוף הקטן**. תיאטרון בית ליסין: **מתנקשים**, **עשו עליך פעם סרט**, **אלטלנה**, **חשמלית ושמה תשוקה**, **הדוד וניה**, **פרינסס מרי 7**. תיאטרון באר-שבע: **כשאת אומרת לא**, **קומדיה של טעויות**, **השחף**. התיאטרון הקאמרי: **אשכבה**, **נורה** (בית הבובות), **הבכיינים**, **כטוב בעיניכם**, **קברט חנוך לוין**, **מעין הכבשים**, **אמא קוראז'**, **המלט**, **המפיקים**, **גפן בלאדי**, **החגיגה**, **היה או לא היה**, **כנר על הגג**, **סלאח שבת**, **שמו הולך לפניו**, **ג'וני הלך**, **אחוזת בית** - **תל אביב הקטנה**, **ינטל**. תיאטרון הרצליה-צוותא: **ים**, **יבשה**, **ים**. תיאטרון חיפה: **האשה שבישלה את בעלה**. פסטיבל עכו: **פרומת**.

שחר גלור / קורכטיורית פסנתרנית, מלחינה ומעבדת. מוזיקאית מצטיינת בצה"ל. בוגרת בהצטיינות של החוג למוסיקה רבת-חומית באקדמיה למוסיקה בירושלים. ניגנה בהצגות **יתוש בראש**, **אנטיגונה**, **היה או לא היה**, **ינטל**, **קברט**, **ברודווי פינת פרישמן ותמונות יפואיות**. מנהלת מוסיקלית בקבוצת התיאטרון של המכון לקידום החירש ותיאטרון כפר-סבא. פסנתרנית בהרכב של הזמרת מיקה קרני. מלמדת ב"מחזות" - תיכון אמנויות לנוער בסיכון ביפו.

עשור אנקיים / קורכטיור פסנתרן, קלידן ומעבד. ניגן ועבד כקורפטיור במחזות הזמר הבאים: **עלובי החיים** (גם בגירסה של 1999), **אחים בדם**, **אויטה**, **כל נדרי**, **צלילי המוסיקה**, **סיפור הפרברים**, **כנר על הגג**, **המתנקשים**, **הברווזן**, **עוז לי גוץ לי**, **המפיקים**, **כנר על הגג**, **ינטל**. ניגן בהצגות בין הצלולים, **ילדי הכרך**, **מלאכת החיים**. מלווה קבוע באודישנים למחזות זמר בכל התיאטרות ובלהקות צבאיות.

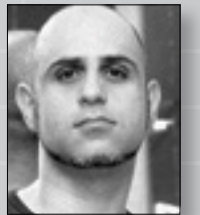
חיים סלע / מנצח מפקח בתחום הבידור, התיאטרון והטלוויזיה. החל את דרכו בהפקות פסטיבלי ילדים ותוכניות טלוויזיה לערוץ הראשון והשני. בתיאטרון הפיק את **סאלח שבת**, **קברט**, **סיפור הפרברים**, **המכשפה והברווזן** בתיאטרון הבימה; **הערב מחזמר**, **המפיקים**, **כנר על הגג**, **ינטל** בתיאטרון הקאמרי; **מצעד המלאכים**, **מתנקשים**, **שיקגו**, **ברנשים וחתיכות** בתיאטרון בית ליסין; **יוסף וכתונת הפסים**, **כנר על הגג**, **צלילי המוסיקה**, **אויטה**, **אחים בדם**, **גברתי הנאווה**, **היפה והחיה** בתיאטרון המסחרי, **SONG AND DANCE** בתיאטרון חיפה.

כריס רוס / מעצבת תאורה עיצבה תאורה להצגות תיאטרון, אופרה ומחול רבות. ביניהן - תיאטרון בית ליסין: **מיקוה**. התיאטרון הקאמרי: **קוויאר ועדשים**, **עוז לי גוץ לי**, **אנטיגונה**, **החגיגה** (בשיתוף תיאטרון הבימה), **כנר על הגג**, **וירגיניה וולף**, **ינטל**. תיאטרון הבימה: **הכסאות**, **מחכים לנווד**, **אנה קארנינה**, עליו זכתה בפרס תאורת השנה ל-2007. תיאטרון החאן: **נולדו אשמים**, **השחקן**, **מידה כנגד מידה**. תיאטרון באר-שבע: **היהודי זיס**, **הנשים הפניקיות**. הצגות בתיאטרות שונים בפולין: **קרומ**, **מטוהרים**, **פסיכוזיס 4.48**, **הדיבוק**, **הסערה**, **הבכחאי**, **ריצ'רד ה-2**, **מלאכים באמריקה**, **(א)פולוניה**. בשאובינה בברלין: **בזונגל הכרך**. בתיאטרון הלאומי הצרפתי בניס: **חלום ליל קיץ**. בשאושפיל בבון: **בעקבות הזמן האבוד**. בשאושפיל של הנובר: **מקבת**. בתיאטרון טונלגרופ, אמסטרדם: **מאדאם דה סאד**, **לשונות**. האופרה הישראלית: **הספר מסביליה**, **שיקוי האהבה**, **המדיום**, **אונייגין**, **מסע אל תום האלף**, **לה טראוויאטה**. האופרה הלאומית של ורשה: **יבגני אונייגין**, **דון גובאני**, **אותלו**, **מלכה פיק**, **המלך אובו**, **דון קרלוס**, **ווצק**. האופרה הלאומית בושינגטון די סי: **אנדרה שנייה**. האופרה בפוזנן: **כך עושות כולן**. האופרה של פאריס: **אפיגניה בטאוריס**, **מקרה מקרופוליס**, **פארסיפלת המלך רוג'ר**. האופרה במינכן: **אונייגין**. אופרה למונה, בריסל: **מדאה**. עיצבה תאורה למחזמר של רומן פולנסקי **נשף הערפדים**. לאחרונה עיצבה ללהקת מחול החדש "מריה קונג" את היצירה **פלינג** ואת **חשמלית ושמה תשוקה** באודיאון בפאריס.

עוז מורג / הכוראוגרף הכוריאוגרף הראשי של **נולד לרקוד**, **מלחמת העולמות ו-one**, המופע החדש של ריטה. בוגר ביה"ס LONDON STUDIO CENTRE שם סיים תואר ראשון במחזות זמר במילנה מלאה. בוגר ביה"ס התיכון לאמנויות "תלמה ילין" בהצטיינות, בוגר להקת בת-דור, והלהקה של עידו תדמור. יצר כוראוגרפיה למופעים ומחזות זמר כמו **זורו** המחזמר, **בראבו - 90 שנה להבימה**, **הכבש ה-16** במדיטק חולון, **SONG AND DANCE** בתיאטרון חיפה, **פרוייקט מוזיקה** בפסטיבל ישראל 2007, **פסטיבל 2006**, **2007 ו-2008**, **שיר נולד**, **מי שחלם**, **צלילי המוזיקה**, **אלאדין**, **תום סוייר והאקלברי פין**, **wow**, **מיקה שלי**, **האסופית**, **משה**, **קברט**, **יוסף וכתונת הפסים המשגעת**, **צ'רטי המתוקה**, **שורת המקלה**, **זכרונות ברודווי**, **בת הים הקטנה** ועוד. כוראוגרפיה בלונדון: **DIRTY STEP UPSTAGE** - הסרט, **JAZZ DANCE COMPANY-1 THE PETER WILLIAMS DESIGN FOR DANCE**. ביים את המופע **PULSE 8**. טלוויזיה: **תמיד אותו חלום**, **נולד לרקוד**, **שכל העולם ישמע**, **מסך הזהב**, **טקס פרסי התיאטרון**, **גריז**. בין עבודותיו כבמאי: **זכרונות ברודווי**, **שורת המקלה וחותרים** (CATS) בתיאטרון הספריה. מלמד ב"תלמה ילין", בסמינר הקיבוצים וב"בית צבי" ומעביר סדנאות למוזרים וכנסים בכל הארץ. זוכה פרס תלמה ילין ו-**THE LEVERHUME TRUST AWARD**.

חרה מנר / הדרכה קולית ילידת חולון, בוגרת להקה צבאית, מורה לפיתוח קול מזה 22 שנים. תלמידתה של רחל הוכמן. כמורה לפיתוח קול פיתחה דרך ייחודית להפקת הקול הטבעי והחיבור לגוף ככלי. מלמדת בביה"ס לאמנויות הבמה בסמינר הקיבוצים במגמת משחק ותיאטרון-מחול. עבדה בתיאטרון הבימה כ-10 שנים ובתיאטרון המסחרי. בין עבודותיה: **יוסף וכתונת הפסים**, **סיפור הפרברים**, **בוסתן ספרדי**, **צלילי המוסיקה**, **מעייין הכבשים**, **בית ברנרדה אלבה**, **כנר על הגג** (עם חיים טופול), **מעגל הקיר הקווקזי**, **המכשפה**, **מרי לו**, **גברתי הנאווה**, **שלמה המלך ושלמי הסנדלר**, **הכבש ה-16**, **הלהקה** ועוד...

ניאור טבח / מעצב הסאונד מבכירי אנשי הסאונד בארץ. במשך כ-25 שנה עובד עם אמנים מן השורה הראשונה, ביניהם שלמה ארצי (מזה 18 שנה), אביב גפן, רמי וריטה, ארקדי דוכין, גידי גוב, נורית גרון ורבים אחרים. עיצב סאונד לתקליטים רבים, לתוכניות טלוויזיה (**לילה גוב**) ולהצגות (**המפיקים**, **כנר על הגג**, ולאחרונה **ינטל**), ושימש כמפיק מוזיקלי של תקליטים רבים. ב-2007 הוציא אלבום סולו: "כלב אולפנים". כיום עובד גם עם אמנים צעירים כמו נינט, הראל סקעת, מוקי ודודו טסה. בעל אולפן ההקלטות "לונה" בתל-אביב; מורה לסאונד ולהפקה מוסיקלית בביה"ס למוסיקה "רימון".

ערי אוד / ליונה

מננת בפסנתר, בגיטרה ובמפוחית פה. את שרותה הצבאי עשתה בלהקת חיל הים. בוגרת ביה"ס הגבוה לאמנויות הבמה "בית צבי", 2001. למדה ב-MANHATTAN SCHOOL OF MUSIC (מחזות זמר). זוכת מלגות קרן שרת, עדנה פלידל, משרד התרבות המדע והספורט, מילגת טטודנט זר BDC.

תפקידיה בתיאטרון - צוותא: **מלחמת כריות השנייה, צו קריאה**. תיאטרון מסחרי: **המכשפה בהמלך ארתור**, מרגה **בקטנטונת, פינינה של אור**. המדיטק, חולון: **עלילות פרדיננד פדהצור בקיצור**. תיאטרון הספרייה: **המספרת ביוסף וכתונת הפסים המשגעת, כלה למכירה, השבויה האינדיאנית** ועוד. קברט יחיד: **יורדת מהפסים** (כתיבה וביצוע), אוף ברודוויי: **THE RAINBOW**. השתתפה בהצגות ילדים שונות. טלוויזיה: **אנשי הפח, ספיישל טוביה צפיר, ערב אדיר**. קולנוע: **המימד הרביעי**. דיבובים וקריינות בסרטים ובסדרות טלוויזיה. בתיאטרון הקאמרי השתתפה גם במחווה לנורית הירש.

אניה בוקשטיין / חיה רוזנטל

"תלמה ילון" במגמת תיאטרון והקונסרבטוריון למוסיקה בבעתיים כפסנתרנית. במסגרת שירותה הצבאי היתה זמרת סולנית של תזמורת חיל האויר. מזה עשר שנים תלמידתה של רחל הוכמן. תפקידים בהצגות: **בעלת הארמון** בתיאטרון אנסמבל

הרצליה. **מלחמה** בתיאטרון הבימה (על תפקיד זה זכתה בפרס התיאטרון בקטגוריית השחקנית המבטיחה לשנת 2006). ליזל **בצלילי המוסיקה**, הפקה פרטית. לוסית **בנרניה** במשכן לאמנויות הבמה, ננסי **באוליבר טוויסט** בתיאטרון בית ליסין. קולנוע: **ארץ חדשה, מתנה משמיים, תנועה מוגנה, שושלת שוורץ, הסודות** (על תפקידה בסרט זה זכתה בפרס "אנשי השנה" לשנת 2007), **כלבת**. טלוויזיה: **הבורר, מסכים, השיר שלנו, כפיות**.

ריזי בינונה / יוקל

בוגר ביה"ס לאמנויות הבמה, "סמינר הקיבוצים" 2004. זוכה מילגת קרן שרת 2002. השתתף בהצגות - תיאטרון תמונע: **הומלסים**. פסטיבל עכו 2007: **טרנקילה** (פרס היוצר המבטיח). הצגות לילדים: **פצפונת ואנטון, פילים לא רוקדים בלט, ציפור הנפש** ועוד. תיאטרון חיפה:

השחקנים

נכ"י סדר הא"ב

אני גורנשטיין / קרוה

בוגר תואר שני בחינוך, השתלם בלימודי תיאטרון בניו יורק ובסדנאות האופרה הישראלית, נגן צ'לו מגיל צעיר. זוכה פרס ראשון בפסטיבל תיאטרונטו 2008 עם הצגת היחיד **איטרופ** עפ"י דוד גרוסמן. זכה בפרס "מצטיין הקאמרי" על הופעתו במחזמר **המפיקים**. על במת התיאטרון

הקאמרי מופיע בתפקיד נתמזן **ביה או לא היה** ובתפקיד האבא באופרה **לעוף מאן**. בין תפקידיו לאורך השנים: א.ד. גורדון **באחרון הפועלים**, טוביה החולב **בכנר על הגג**, האב **בשש נפשות מחפשות מחבר**, שני הדוכסים **בכטוב בעיניכם** מילס גלוריוזוס **בדבר מצחיק קרה**. באופרה הישראלית שר בין השאר את דון בזיליו **בספר מסיביליה**, הטבחית **באהבה לשלושה תפוחים** ואת השופט **בסויני טוד**. עם הפילהרמונית: **אימטר פוגש ארנב**. בנוסף להצגת היחיד שלו **איטרופ** מופיע במופעי יחיד **גורנשטיין שר סינטרה דואט עם אקורדיון**. טלוויזיה: **אימלה**. קולנוע **הלהקה, חמש-חמש והמסע הארוך**. ידוע בדיבוביו למיטב סרטי וולט דיסני. בשנים האחרונות ביים שתי אופרות בארוק: **קנטטת הקפה וגברתי המשרתת** ואת האופרה **הנזל וגרטל**.

עזרא דגן / החסיד/הרב

בוגר המגמה לתיאטרון בביה"ס "רבנים" והסטודיו למשחק של נולה צלטון. הופיע בהצגות - תיאטרון העממי: **צץ וצצה**; תיאטרון בימות: **נפוליון חי או מת**; תיאטרון חיפה: ליגוריו **במנדרגולה**; ת' גיורא גודיק: יוסלה **במר סליק**; תיאטרון הבימה: ר' יוספכה **בעל קלות דעת וצביעות**, מיקו **במי תהום**, פיגארו

בנישואי פיגארו, טיטורלי **במשפט**, ובן **בכובע הקש האיטלקי**, ברנאבא **בטירה**, פוק **בחלום ליל קיץ**, פסטה **בלילה ה-12** - על שני תפקידים אלה זכה בפרס "כינור דוד" לשחקן השנה 1980; תיאטרון נוה צדק: להב **בהפטריט**; תיאטרון הקאמרי: המספר-זמר **במעגל הגיר הקווקזי**, סקפן **בתעלולי סקפן**, לה פלש **בהקמץ**, אלויס **בקפריסין**, המכשפה **במסע הניסים והנפלאות**, אבי החתן **ברצח**, אנג'לו **בקומדיה של טעויות**, כרוב שמח **באשכבה**, שקיטא **בקרום**, המספר **באמא קוראז**, צייטאט, דיזי ומשיח **בהרב קמע**, וזינה **בכובע הקש האיטלקי**, סבא סימונה **בקוויאר ועדשים**, שחקן וקרן **בהמלט**, בטיסטן **ביתוש בראש**, פון שטראק **באמדיאוס**; פסטיבל תיאטרונטו: **חיים בכספת**. קולנוע: **ילדי סטלין, מאחורי הסורגים 2, זמן אמתי, רשימת שינדלר**. דרמות טלוויזיה: **ערוגות החשק, חור במסך, בוצ'ה, האסיסטנט של אלוהים, גופה בחולות**.

נחן דטנר / גוס

מ-2004 עד 2010 כיהן כמנכ"ל וכמנהל האמנותי של תיאטרון בארשבע, אליו הצטרף בשנותיו הראשונות ובו שיחק **בסקאפינו, אופרת הקבצנים, אליל ההמונים, הביצה, מפיסטו, אילוף הסוררת, מהומה רבה על לא דבר, בית המלאכה**, ועוד. ביים את הצגת היחיד של נסים זוהר **המולוכייה**

של אמא, את הימים **הטובים**, ולאחרונה את **שידוך משמיים, תשליך, ברקולין בוי, קומדיה של טעויות והשחקן**. בין תפקידיו הנוספים - תיאטרון החאן: **גימפל תם**. התיאטרון הקאמרי: **רולטה צרפתית, קומדיה של טעויות, המנצח**, טוביה **בכנר על הגג**. תיאטרון חיפה: **ברנשים וחתונות**. תיאטרון הבימה: **האחיות רזנוצוויג, הקוקוריקו, קרוב יותר, יוליוס קיסר**. תיאטרון בית ליסין: **סיפור אהבה בשלושה פרקים, הזוג המוחזר, טוב, תשוקה, איסמעליה, ריקוד בשישה שעורים**. חתן פרס קלצ'קין 1991 ופרס השחקן המצטיין ע"ש אברהם בן יוסף בקאמרי 1996/7. על תפקידו **בכנר על הגג** זכה בקאמרי בפרס אברהם בן יוסף ובפרס שחקן השנה בתיאטרון, 2008. ייצג את ישראל בתחרות הארומזיון 1987, במסגרת "צמד הבטלנים" עם אבי קושניר. טלוויזיה: **החתול שמיל, רחוב סומסום, תופסים ראש, פרסטו, יותר מזל משלך, שתוקשואו, משפחה וחצי, אהבה מעבר לפינה, משמורת, עוד משפחה וחצי** ועוד. קולנוע: **עבודה בעיניים, שרמן בחורף, שתיקת הצופרים, שוברים, מסוכנת**. ביים מחזות-זמר ומופעים לילדים: **צריטי המתוקה, ברנשים וחתונות, אלאדין, סינדרלה**. בבית האופרה של פראג ביים את האופרה המקורית **דוריאן גריי** מאת יצחק שטיינר.

על וייס / ליונה

בוגר ביה"ס הגבוה לאמנויות הבמה "בית צבי", 2002. מלגות: דיוד מרסר, שמעון פינקל, ביל דאבנפורט, בני ברית, המועדון המסחרי, נגה צייטלין. השתתף בהצגות - מדיטק חולון: **הפרופסור באמיל והבלשים**. תיאטרון בארשבע: זמלה **בעלי כינור**, מרק **בהנערה מן הכפר**. תיאטרון בית ליסין: נוח **באוליבר**. תיאטרון הקיבוץ: נורי **בתרנגול כפרות**. תיאטרון מסחרי: מוגרים **בהאריה המכשפה וארון הבגדים**, אלברפלד **בצלילי המוסיקה**. תיאטרון הספרייה: הורסט **בעקומים**, ארקדי **באבות ובנים**, בארי **בהבחורים בדלת מומל**, ארנסט **בקברט**, פסקל **בהבלון האדום**, תום **בפרח לב הזהב**, ראובן **ביוסף וכתונת הפסים, משתגעים מאהבה, אוויטה, פנטזיה, אובססיה**. צוותא: **ערב עירוני**. פרינג: **שיחות עם הברמן**. בקאמרי מופיע במקביל **בכנר על הגג וינטל**.

אימי טיראן / קיטן

בוגר ביה"ס הגבוה לאמנויות הבמה "בית צבי", 2002. זכה בפרס צבי קליר ב-3 שנות הלימוד, בפרסי התלמיד המצטיין לשנים א' וב', במלגות קרן אמריקה ישראל, בפרס ע"ש אברהם בן יוסף ובפרס ע"ש רוזנבלום; בקאמרי זכה בפרס השחקן המבטיח לשנת 2003. תפקידים - תיאטרון הספרייה: ריצ'רד בהמלך ריצ'רד השני, ברנר בשיער. בתיאטרון הקאמרי: איילוף באמא קוראז', המלך בעוז לי נוץ לי, פרנץ בעד ראיה, המלט בהמלט (על תפקיד זה זכה בפרס שחקן השנה ל-2005), ניקולא בקוויאר ועדשים, קאמי שאנדוביז ביתוש בראש (על תפקיד זה זכה בפרס שחקן המישנה של השנה), כריסטיאן בהחגיגה, אמדיאוס באמדיאוס. קולנוע: בופור, מחילות.

גרי יני / שרוניק

ליד חיפה. כוכב להקת פיקוד צפון 5-1963. התחיל דרכו בתיאטרון העממי בנאסר-א-דין ובתיאטרון הקאמרי בעוז לי נוץ לי והאדרת. כיכב בהצגות התיאטרון המוסיקלי של גיורא גודיק. ב-1970 הופיע בתוכנית יחיד חיי כלב שהוצגה מעל 600 פעם. בהמשך הופיע בתוכניות היחיד חיקיתי לך ארצי ועובר וש. בידיש הופיע בראשונה ב-1970 בשירי חומש בתיאטרון עממי, ובמנילה בתפקיד פסטיגא. בטלוויזיה הופיע ב-1990 עם תיאטרון יידישפיל בשירי חומש בהפקה לפסטיבל ישראל ובהפקה מחדשת (1995), שיחק בתפקיד הכוזב מידג באני לא רפפורט (1993) ובמנינה שבל (1998). טלוויזיה: הסיירה שכנים. לאחרונה שיחק בתפקידים ראשיים בתיאטרון בארשבע בקומדיות כסף קל, חלום ליל קיץ ו"ר דוליטל וסקפינו. בקאמרי השתתף בכובע הקש האיטלקי ומשתתף בהרטיטי את לבי בתפקיד פשוניאק ובמשפחה חמה בתפקיד האב.

אביטל כני / אלה גייז

שירתה בצבא כסולנית תזמורת חיל האוויר. בוגרת ביה"ס הגבוה לאמנויות הבמה "בית צבי". במהלך לימודיה זכתה ב-5 מלגות, ביניהן מילגת קרן אמריקה-ישראל. השתלמה בארה"ב ב-NYCA - MANHATTAN SCHOOL OF MUSIC ואצל פיטר פלינט באוניברסיטת הארטפורד. בתיאטרון הבימה כיכבה במחזמר מרי לו בתפקיד אלה וכן בהצגות הם יורים גם ביונים, הברוזון וחבילות מאמריקה.

בתיאטרון הקאמרי הופיעה עם הקסם שברגע, מופע יחיד קברטי אותו גם כתבה וביימה; מופיעה בינטל בתפקיד פעשא. בתיאטרון חיפה הופיעה במחזמר SONG AND DANCE בתפקיד הראשי. כ"כ שיחקה במחזמר כמו בסרט בתפקיד גליה, ובמחזמר היפה והחיה בתפקיד הקומקומית.

עוד לאונוב / דסנר

בוגר ביה"ס הגבוה לאמנויות הבמה "בית צבי", 1998. במסגרת לימודיו הופיע בין היתר בהירושה לבית וויז, ברנשים וחתיכות, שקרן יקר, רבקה, כטוב בעיניכם, נסיכת התיאטרון. מילגות: קרן הסטודנטים, רוטרי רמת'גן, ניורה ושמואל רודנסקי. תפקידים - תיאטרון הספרייה: מעגל הגיר הקווקזי, כובע מלא גשם, עד התביעה, שד היער, האריה, המכשפה וארון הבגדים, הנג'רל של השטן, איך אהבים האוהבים, מקבת, חלום ליל קיץ, רשומון. תיאטרון באר' שבע: ביבר הזכוכית. התיאטרון הקאמרי: כטוב בעיניכם, מעיין הכבשים, המלט, המלך ליר, החגיגה, קולות בלילה.

ערן מור / לייב גרוינסקי

בוגר ביה"ס הגבוה לאמנויות הבמה "בית צבי", 2007. מלגות: צבי קליר, משרד החינוך והתרבות, אברהם אסיא, עדה בן נחום, ליונס, המועדון המסחרי. בין תפקידיו - תיאטרון הספרייה: פיליאס פוג באובססיה, אלפי באלפי, ריצ'מונד בריצ'רד השלישי, פנטזיה, כמו שתרצו אותי, עקומים, רולטה צרפתית. מחזות זמר בתיאטרון רמת'גן: גריז, קברט, יוסף וכתונת הפסים, CATS, אחים בדם. תיאטרון ארצי לנוער: המפוזר מכפר אז"ר. בקאמרי הופיע בהגיל הנכון לאהבה ומופיע במקביל בהמלט ובאמדיאוס.

חני פריסטונברג / הרשלה-הכונה

למדה בביה"ס LAGUARDIA HIGH SCHOOL OF THE PERFORMING ARTS הידוע גם בשם FAME. בוגרת ביה"ס הגבוה לאמנויות הבמה "בית צבי", 2000. כ"כ למדה ב"אקטורס סנטר", ניר יורק. תפקידה בהצגות הקאמרי: אופליה בהמלט, נורה ביומן חוף בריטון, דבורי מננס במשחקים בחצר האחורית, הודל בכנר על הגג, קונסטנצה באמדיאוס. תיאטרון בית ליסין: אלטלנה, תיאטרון תמונע: שירה ברעב.

השחקנים

כני סדר הא"ב

רוני שיינרוד / לאה

למדה הוראת מחול ופילאטיס במכון וינגייט. למדה משחק בניו יורק בביה"ס של לי סטרסברג. למדה משחק מול מצלמה אצל רוני דייכס. שחקנית, רקדנית וחזרת בהפקות תיאטרון ומחול: בתיאטרון הקאמרי הופיעה בתפקיד אולה במחזמר המפיקים ובמחזמר כנר על הגג. כמו כן השתתפה במחזות-הזמר גבירתי גבירתי, מי שחלם ובהצגות ילדים שונות. בניו יורק הופיעה בתיאטרון מרילין מונרו בהצגות/מחזות זמר: רעיה יהודיה, חשמלית ושמה תשוקה, שורת המקלה, סוויט צ'ריטי. השתתפה בתוכנית הטלוויזיה נולד לרקוד.

ניסו שניו / מוישה

בוגר ביה"ס הגבוה לאמנויות הבמה, "בית צבי" 2007. מלגות: סג, נירה גל, מאיר הישג, קרן שרת. השתתף בהצגות - תיאטרון הספרייה: דני זוקו בגריז, ווף בשיער, יהודה ביוסף וכתונת הפסים המשגעת, אלישע במיקה שלי, פופוצ'קו בהלוויה חורפית, מרב באאידה, ריצ'רד בגוף להשכיר. תיאטרון אורנה פורת לילדים ולנוער: דרך השיר. טלוויזיה: ערוץ 2 גריז, השיגעון חוזר, ערוץ 10, "בית צבי" דוקומנטרי. המחזמר רנניה במשכן לאמנויות הבמה. בתיאטרון הקאמרי מופיע גם בכנר על הגג בתפקיד ולדימיר ובסאלח שבתי בתפקיד בר-החוג.

ערן שראל / לוואס

למד משחק בחוג לתיאטרון באוניברסיטת תל-אביב. בין תפקידיו: לאצק במרד בתיאטרון לילדים ולנוער, ברט כהן ומשה רבנו במחזמר IF I COULD REWRITE THE WORLD; מקבת במקבת, וישתחו וירא, ויאמר וילך, פק בחלום ליל קיץ, צ'יבוטיקין בשלוש אחיות באנסמבל עיתים; קיטל בגטו בתיאטרון העברי והתיאטרון הארצי; כלב חוצות - הצגת יחיד, הומלוסים בתיאטרון תמונע; תמרה בתיאטרון הבימה; מדברים על אהבה בפרינו; שאול המלך בהמשתה (הפקה פרטית); קברט עגנון בפסטיבל עכו. הגולם בהגולם מפראג בתיאטרון הנפש; בקאמרי מופיע במקביל גם בהצגה אמדיאוס. קולנוע: SOX, דמויות. סדרות טלוויזיה: שאול, צימרים, העלמות, החברה הטובים, דאוס.

אורית פנז / אומה

שחקנית חמרת. בוגרת החוג לתיאטרון באוניברסיטת תל-אביב. בקאמרי הופיעה בדבר מצחיק קרה ומשחקת בסאלח שבתי. שיחקה בהצגות: ללכת עד הסוף בתיאטרון הבימה; ירח אלבמה, שירים שיצאו מכסית באנסמבל תיאטרון הרצליה; גלי חום בתיאטרון חיפה; כלוב העלזים, צח כרמלי הפקות; ; עלילות פרדיננד פדהצור במדיטק. מופיעה בלילה עם לולה - קברט מוסיקלי יחיד בצוותא, שיזמה והפיקה. מדבבת בסרטים, קריינות וג'ינגלים.

דן קיונר / יצחק גייז

בוגר התיכון לאמנויות "תלמה ילין" וביה"ס הגבוה לאמנויות הבמה "בית צבי". שרת בלהקת חיל חינוך. מלגות: צבי קליר, זהרה שאקוב, מיכאל אוהד, משרד החינוך, שושנה דואר, אברהם אסיא, דוד טולדנו, שירה צייטלין, אלי ליאון. בין תפקידיו - תיאטרון בית ליסין: לוקוד בנערי ההיסטוריה, צ'רלי בהבית של מרווין, צ'רלי בשיחות עם אבי, עזריה באנטומיה של תשובה. תיאטרון גשר: וריאציות לתיאטרון ולתזמורת. קרן-אור הפקות: אבניו קיו. תיאטרון הבימה: יואכים בהמאובן, סירנו זה ברז'ק, סטיב בהקוסם מברוקלין, חתולה על גג פח לוהט, הפיזיקאים. תיאטרון יידישפיל: שלימלה במירהילה אפרת. תיאטרון הספרייה: דני בדני והים הכחול, מייק בארוחת ערב, גריז. מדיטק: זאביק בעץ הדומים תפוס. תיאטרון ארצי לנוער: שורשים, שובר גלים. הגברת עם הקמליות - קופרודקציה ישראלית-ספרדית. להקת הפלמנקו הישראלית COMPAS. בקאמרי מופיע גם בכנר על הגג בתפקיד מוטל.

GHETTO

By Joshua Sobol

Director	Omri Nitzan
Set	Roni Toren
Musical Direction and arrangements	Yossi Ben Nun
Costumes	Orna Smorgonsky
Choreography	Oz Morag
Lighting	Felice Ross
Sound design	Lior Tevet
Vocal Coaching	Hedva Mahler
Rehearsal Pianists	Shahar Glezer, Assor Elkayam
Producer	Haim Sela

Cast (in alphabetical order):

Weiskopf, a tailor who became manager of a large clothing repair factory.....	Rami Baruch
Chaya Rosenthal, a singer and member of the Vilna Ghetto theatre troupe	Ania Bukstein
Joseph Gerstein, an actor in the troupe who plays a palmist Hasid and the Rabbi	Ezra Dagan
Gens, the Jewish head of the ghetto ..	Nathan Datner
Hershele, the ventriloquist's dummy used by Srulik.....	Hani Furstenberg
Herman Kruk, manager of the Vilna Ghetto library, a socialist who keeps a daily journal of life in the ghetto	Eli Gorenstein
Dessler, chief of the Jewish police force	Oded Leopold
Levas, a policeman in the Jewish police force	Eran Sarel
Oberleutnant Kittel, a Nazi officer, commander of the Vilna Ghetto	Itay Tiran
Srulik, artistic director of the ghetto theatre, ventriloquist, operates Hershele.....	Gadi Yagil

The Ghetto Theatre Company (in alphabetical order):

Lyuba.....	Adi Arad
Yankl, her beloved.....	David Bilenca
Itzhak Geivish.....	Dan Kiesler
Ella Geivish, his sister.....	Avital Livny
Leib Grozinsky	Eran Mor
Ooma, highly estimated actress.....	Orit Peleg
Moishe, an actor.....	Nisso Shalev
Lea, The Theatre choreographer.....	Roni Sheindorf
Lyonek.....	Tal Weiss

Instrumentalists (in alphabetical order):

Yossi Ben Nun /Giora Linenberg	Piano
Shmuel Elbaz/Yaki Reuven	Mandoline
Nitzan Ein Habar/Gilad Harel.....	Clarinet
Gilad Hildesheim/Gad Cogan.....	Violin
Asaf Roth	Percussion, Accordion, Trumpet

Vocal coaching for Ania Bukstein....	Rachel Hochman
Saxophone coaching for Itay Tiran ..	Nitzan Ein Habar
Studio recordings	Amit Poznansky
BBC newsreader	Bobby Lax
Stilt instruction.....	Tomer Tadmor
Assistant to the director.....	Anna Baniel
Production manager	Nava Levy Sara Levkovitz
Assistant to the choreographer.....	Roni Sheindorf
Stage manager.....	Shmuel Pakorman Ronen Shalev Leizer Manes
Lighting operator	Eli Hadida
Lighting backliner	Menahem Dvir
Video	Ohad Levitan
Video operator.....	Amit Marko
Followspots	Dudu Melamed Itamar Luria Ron Levy-Arie Itzhak Itzhaky
Sound	Yishay Hamami
Sound backliners.....	Natalie Dessau Andrei Charistichenko Udi Ben Zvi Yossi Muntza Eitan Vahaba
Wardrobe.....	Racheli Shoker Osnat Hasson
Props.....	Liora Inbar Tziona Zaken-Barak
Makeup.....	Tanya Rosenstein Lara Golomb
First performance	8.3.10
Length.....	Approx. 2 hours 30 minutes including interval.

The play relates the astonishing story of a theatre that was active under inhuman conditions in the Vilna ghetto between 1942 and 1943. Through the theatre's fascinating story the play reveals not only the existential problems in the ghetto and the Jews' tenacious day-to-day struggle to survive, but also their desire to lead a vibrant cultural life and maintain their human semblance. It is the story of a group of people holding on to life and creativity and endeavoring to survive despite daily existential terror. The life force endowed to the individual and society by cultural endeavor intensifies solidarity, particularly at a time of hardship and existential threat.

The production is constructed as a play within a play, with the entire story emerging from the memories of the man who was the theatre's artistic director. "This is no morbid play. There is a life of the spirit, and of art, that cannot be crushed. . . Sobol has used theatre and music as the metaphor of the indestructibility of the human spirit." *British Theatre Yearbook 1990*

GHETTO Awards Worldwide Ghetto, which premiered at the Haifa Municipal Theatre in 1984, has been performed at 66 theatres worldwide, from Tokyo to London, from Vilna to Sydney, and won prestigious international theatre awards:

1984: The David's Harp award for Joshua Sobol, Playwright of the Year. **1985:** Ghetto was chosen by the Berlin theatre magazine Theatre Heute as the best foreign play and named production of the decade. **1989:** The London Evening Standard award for Play of the Year and best production; Critics Circle Theatre Award for Play of the Year, London. **1990:** Ghetto gained a nomination for the Laurence Olivier Awards Play of the Year, London. **1995:** Mainichi Art Prize for Play of the Year, Tokyo. **1996:** Yumiuri Shimbun Grand Prize for Play of the Year, Tokyo; Yoshiko Yuasa Prize for Play of the Year, Tokyo. **1999:** The Joseph Jefferson Award for Play of the Year and Outstanding Playwright of the Year, the Famous Door Theatre, Chicago.

מחזאות ישראלית

אוי, אלוהים מאת ענת גוב	הרצל [אנסמבל עיתים] עפ"י ספרו של עמוס אילון
היה או לא היה מאת עדנה מזי"א	לעוף מכאן אופרה מאת אלה מילך-שריף ונאוה סמל
הרטיטי את לבי מאת חנוך לוין	הבדלה מאת שמואל הספרי
משחקים בחצר האחורית מאת עדנה מזי"א	משפחה חמה מאת ענת גוב
הכתובה מאת אפרים קישון	ע' 17 מאת שי להב ויוני זיכהולץ
צחוק של עכברוש אופרה מאת אלה מילך-שריף ונאוה סמל	ג'וני הלך מאת יהונתן גפן
פלונטר מאת יעל רוניך ובשיתוף השחקנים	סאלח שבת מאת אפרים קישון
עוץ לי גוץ לי מחזמר מאת אברהם שלונסקי ודובי זלצר	שמו הולך לפניו מאת אפרים קישון *
אשכבה מאת חנוך לוין	השיבה לחיפה מאת בעז גאון (עפ"י ג'סאן כנפאני)

מחזאות בינלאומית

הנפש הטובה מסצ'ואן מאת ברטולט ברכט	ימי שלישי עם מורי מאת ג'פרי הטצ'ר ומיטש אלבום *
כנר על הגג מחזמר עפ"י שלום עליכם	ינטל מחזמר עפ"י יצחק בשביס-זינגר *
הדיבוק [אנסמבל עיתים] מאת לאון כץ (עפ"י אנ-סקי)	כסף עובר ושווא מאת ריי קוני
המלט מאת ויליאם שקספיר	מי מִכַּחַד מוִירג'ינִיה וּוּלֶף? מאת אדוארד אולבי
	אמדאוס מאת פיטר שאפיר

בקרוב

חורף מתחת לשולחן מאת רולנד טופור	משרתם של שני אדונים מאת קרלו גולדוני
--	--